

16

pp. 1-109

ser. 20

K44/5 10(197)

Competitor's name: Ernest F. N. Mudau.

Address: P.O. Tshakoma, Via Louistrichard
North Transvaal, South Africa.

No of words written: 15,300

Subject: "Ngoma-Lungundë"; a historical
Religious Drum that possessed
some magic power, and the
influence of it on the people.
The history of the old ~~Ba~~ Vendas
connected with this drum.

Published
Ethiopia

Aer 20

Ndima yfa 1

K44/5

vthoma khulu washu vho vha
 vha tshi funesa dzinyimbo
 na zwilidzo zwa tshaka-tshaka.
 vhanna na vhasadzi vho
 vha vha tshi lidza zwilidzo
 zwo fhambanako; zwo' rale na
 kha vhatuka na vhasidzana,
 zwilidzo na nyimbo ~~zwo~~ ^{zwo} di fha-
 mbara. Phala, dzwio, tshihwana,
 Ngwala, tshingholo, tshitiringo,
 na zwinewe, zwo vha zwi zwa
 vhathe vha vhanna kana
 vhatuka. Nanga dza matangwa
 na dza tshikona, dzo lidzwa
 nga vhenewho misi ya mada-
 kalo kana ya matungu kana
 matambo, misi hu tshi lidzwa
 tshikona. Matangwa one
 vha a mada-kalo fhedzi.
 Matangwa a tshi xasava,
 hu lidzwa ngon a na mi-

rumba zwo lidziwa nga vhasi-
 dzana vhabulwane. Muthu a
 tou pfa murumba u tshi
 tambela tshanda; Maswolobo
 a tshi tou di-vunda a tshi
 kupula mabiko. Vhasidzana tsha-
 vho ha vha u dzula vhu kati
 ha luvhande, vha tshi thadu-
 lana u lidza ngoma na u
 pata mirumba. Mifhululu i
 tshi pfala thungo dzothe, vha-
 fhululedzi vhe vhabadzi na
 vhahegulu. Khwatha na zwi-
 hoho zwi tshi honedza musi
 lwo tangana twa ha-masia-
 -khali- tshi-vhila.

Ishikona tshone tsho lidziwa
 maduwa a ~~to~~ matambo vhunga
 to'na di zwi pfa. Malidzele o
 di todou fana na a matangwi;
 fhedzi, u geya na u pata mi-
 rumba a zwi ho. Vhalidzi vha
 ngoma afha ndi vharina. N.

chungwa yo lidziva nga^{44/5} v'hanna
kana v'hasidzana. Khulu yone
v'halidzi v'hayo ndi v'hanna; ndi
yone ya u shelisa milenzhe
ya tshikona. Vhakalaha vho
di-phina musi mananga a
Nyatshikalanga o tangana; mu-
sununu u tshi fhanzea.

Matangwa na tshikona zwo vha
zwithu zwo tshinwaho nga v'hanghi.
Musi zwo vuwa, shango lothe
lo vha li tshi phalala nga
mitsho ya maliwa na ya zwikono.
Vhulidzori hazwo ^{ho vha huf} ndi musanda.
Ngoma na dziphaphala na dzinanga
na mirumba zwo zwi tshi dzula
tshivhamboni.

zwilidzo zwe muthu a vha a
tshi lidza e ethe, * ndi madzwo, 'phala,
zwithwana, ngwala, tshidzholo, zwi-
nzholo, zwithiringo na zwiweve. Vha-
lidzi v'vaz o ndi v'hanna na v'hatuka.
Kha zwilidzo zwothe v'hatu vho

vha tshi zwi takalela na hone
vha tshi zwi funa.

Lugube, tshigombela, ma holi,
zwo vha zwi zwa vhasidzana. Uha-
sadi vha lidza ngoma ya vhusa,
musi u bova ha khomba madini.

Mutambo uyo ^{wo vha u wa} vhasadi
na vhasidzana vho no ~~ho~~ komba-
ho. Uhasadi vha vha vha tshi
sima na u bovela na u lidza
ngoma na mirumba. Uhasidzana
a vha lidzi tshithu, tshavho ho
vha hu u kokovha vha tshi
gudisa vhati u khotla na u losha.

Miulu yo vha i tshi tivhiwa nga
shvha lenelo, vha kegulu vha
tshi tanga, zwi zwi hulu musi ngoma
i tshi "Uhutanzwa-ngoma".

Domba lone lo vha li tshi
lidzela ngoma na mirumba. Afha
ha vha hu tshi tshina vhasi-
dzana na vhasadi na vhamna.
vhamna vho vha vha sa

tendelwi u da u¹ vhora. ~~Na~~ Na
 mashuvhuru — vhathe vha sa
 athu u imba domba, vho
 vha vha tendelwi. Vhatei
 vha hulu vho vha vhe vhasi-
 dzana vhadzikhomba. Vhatei vha
 vhatlanga vho vha vha tshi
 tshina nga madekwana kana
 nga maduoha ane vha todea.
 Vhakalaha na vhanna na vhasodji
 vha vha kequlu na vhabwana vho
 imbaho, vho vha vha tshi da u
 funza vhatei nga mainwe maduoha.
 Kha zwi lizo zwothe, tshilidzo
 tshihulu tshi tsha, tshi ofhiwa
 na u kuliswa nga vhathe
 vhothe, tsho vha tshi tshilidzo
 tsha ~~na~~ vhadzimu, ngoma ya ~~na~~
 Mwali (Mwali), mudzimu wa vha-
 senzi na vhakalanga. Yo vha i
 tshi vho tou ffi ndi ipfi la
 mudzimu muhulu, ~~na~~ Mambo wa
 Senza, ene khosi ya midzimu yothe.

Ndima ya 2

Ho zwi pfa uri zwiidzo zwi hulwane
 kha zwothe ndi musi dzi ngoma;
 na hore ~~zwi hulwane~~ ts'hi hulwane
 kha dzingoma ndi musi i yone
 ngoma ya midzimu ye ya vha
 i tshi pfi Ngoma - lungundu kana
 Thundundu. Vhathu vhothe vha vha
 vha tshi i hulisa na u i ofha nge
 ya pfi ndi ngoma ya vhadzimu.
 Munó yo da na Vhasenzi vhané
 namusi vha pfi Vhavenda. I pfi ~~na~~
 yo vha i ya vhadzimu vha ho
 zwi la musi vha tshi kha di
 dzula Matongoni, ngei thungo ya
 Dewhula, milamboni mihulu na
 maishani a matsha matshu; sha-
 ngoni la mademe na madaka; ha
 ha madi o dalaho; ha mitshelo
 ya tshaka-tshaka; na miomwa ya
 masuthe manzhi, na mitada na

nduhu . nngzhi-nngzhi. ^{K44/5} Senengei ndi
hona masubini a Vhasenzi na-
Vhalembe vhi vha ~~da~~ da fhano
shangoni la Vhavenda vha kale
vhe vha vha vha tshi pfi
Vhangona (Vhangoni, ~~the~~ Bakone). Kho-
si ya ho khulu e Tshivhula, we
Vhasenzi vha tshi swika na
Vhalembe, vha mu pandela, a
ya u dzula thungo ya Vhuko-
vhela, hune namusi ha pfi Hananwa.

Ndu iyo ya musanda wa
Vhangona ndi ya Ha-Raphulu.

Musanda wawo ho vha hu
thavhani dza Vuoha ngei tsini
na kutavhani kwa Tshivheulwa.
Thethu Vhavenda vha a hu ofha
u swika na namusi; na masubini
a Vhangoni a hu fhatiind; hu
a ilo. zwo ralo nge. Vhasenzi vha
vha maswina a Vhangona.

Vhangona vhone vha pfi vho
da kalekale kha shango line.

vhe vha vha wena vho fhata
 fhano ndi ~~tha~~ Vhalembeth vha
 Ha Mutele, vhalidzi vha dzingoma
 dza malombo. Khosi yawho o vha
 e ene Mutele.

'Tshaka idzi dzothe dzo vha dzina
 zwilidzo zwo phambana ho. Vhalembe
 tshavho o vha e madleze na
 ngoma yawho ye ya vha i tshi
~~lidzela vhadzimu vhasi~~
 lidziwa musi une mule (murundu)
 wa ~~th~~ ta ha. Mbila-mutoro do
 ndi dza shangona. Ishikona ndi
 tshimbo tsho daho na Vhasenzi.
 Matangwa ~~th~~ ore ndi tshithu tshiswa
 fhano Venda, a tshongo vha hone
 misi ita ya mutoro ha, tsho o
 thoniwa nga vha Ha-Maqo.

~~Ngoma~~ Ngoma - lungundu yo
 vhai ya midzimu ya Vhasenzi, vho
 da nayo vha tshi bva thungo
 ya devhula, ngei hune ha
 pfala nga dzina la no pfi Ma-

tongori (kana zwaloni). Henefho ~~ka~~
 khosi ya hone o vha a tabi
 ofhiwa nga maanda nga vhathe
 vhave vhathe, nge a vha muthu
 wa u ita madambi nga ngoma
 yeneryo ~~ino ppi~~ ya vha i tohi pfindi.
 ya vhadzimu. Mudi wawe wo
 vha wo fhatiwa thavhani. Wo
 hula lwa u tou shavhisa. Mi-
 rango ya hone yo fhatiwa nga
 matombo mahulu; yo khwatha
 nga maanda, na dzinndu dzo
 vha dzo fhatiwa nga matombo
 a dzimbaba dzo penyaho.

Ngoma lungundu yone yo vha i
 sa lavheleswi nga muthu, arali
 e. si tshifhe na $\frac{1}{4}$ ene khosi. Yo
 tou fhatelwa tshivhambo tshayo
 tshihulu tohe ~~ta~~ tsha tou tsh-
 tiwa nga dzimbaba dza vhudi.
 Tshivhambo itsho ~~ta~~ toho
 vha tshihulu, tshine' vhathe
 vhanzini vhanzini vha zwigidi

K44/5

vha si tshi dadze. Thenga ya tsho
yo vha yo itwa nga matanda
malappu a miri ya deme.

Lufherani ndi hone he ha
vha ho tshewha vhutambo,
yone Ngoma - lungundu, ngoma
ya Mwali mudzimu wa Denga,
mambo muhulu, dzimu-la-vhadzimu.

Khosi iyo dzina lawe o vha a
tshi Mwali (Muhali), tshifhe
ene a tshi pfi Dzomo-la-Dzimu
(mulomo wa Mudzimu). Ndi ene
we a vha a tshi vhudzwa
mafungo nga khosi, ene
a ~~konou~~ konou vhudza vhatshu.
ndi ene we a vha a tshi vhorwa
ngauri Mwali o vha a tshi
ila u vhorwa. Na ng Ngoma-
lungundu yo vha i tshi lidziwa
nga ene na khosi, Mwali
Magota o vha a tshi ti u
bfa khwatha i tshi lila, a
kurhangani ngei vandani; vha

lindela u pfa zwi ~~zwi~~ zwiwaho mu-
sanda nga mulomo wa tshifhe .

Musi vho kuvhangana, Ngoma-
lungunde i a pfa i tshi lila
kathihi ya ri "nduu"! vhat hu
vhothe vha wa nga zwiifhatuwo
vha ~~ho~~ luha vha ri: Mambo
nkulu, ndoulume, mbombela -
maulu, lwenzhe lwa-shango,
mudzimu-mululu, muvhusa-denga.

Na muthihi ho ngo tendelwa
u vhora khosi, vho vha vha
tshi sokou pfa a tshi amba
na tshifhe nga ipfi fulu, line
la tou buma ^{lwa} nga u ofhisa.

Khosi o vha a tshianza u
~~dz~~ amba e pfamoni yawe hu
sa yivi nga muthu. Ho vha
hu tshi lindwa nga ndau
dzawe. Nowa dza tsiku - huvhili
dzo vale hothe mafashoni a ^{musanda} ~~musanda~~.
Ndau dzi tshi tou pfi mbwa dza
khosi; dzi tshi u pfa mbwa

K44/5

wa ngoma-vhadzimu dza vhom ba
lwa u ofhisa, tzi tshi renddye-
la mune wadzo.

~~Iti~~ Itai! khosi iyo yo vha
i tshi tatisa, ndi zwe vha vho
tou mu ita mudzimu. Na
moula yo vha i tshi u sa na,
Magota a da ha tshifhe
u luoha yone. Ene a tshi pfa
khumbelo dzawho, a ya u
toolela khosi, zwenzwo ha pfa
mulwamo wa Ngoma - lungunde,
ndau dza ~~tangata~~ tangane dza nga
ni kosi yadzo, zwenzwo zwa
sumbedza uri maphungo o
hwe la musanda na hone
o tendwa. Miphululu ya
vha fuma kadzi ya phindulana
na ya ndau, ha konou da
ya vhatu vhothe. Mutku
a pfa bukuta lo tangana.
Musi ngoma i tshi dooha u lila
ha ri "khwaathi?" Musi

thoma u amba nqa ipfi li
 ofhisa ho, line' la pfala mungoni
 wothe wa Matongoni. Muniwe-
 na muniwe o' dzula o lahelesa
 mavuni, e' thivha tshifhatuwo
 ngauzwi a ila u livhana na
 tshifhatuwo tshani. Uothe vhathe
 na ~~mu~~ vhasadzi vhave vho'
 vha vho' ilezwa u mu
 lahelesa. ~~One a~~ ^{We' avha} a tshi
 mu lahelesa o vha a tshi mbo
 di vbulawa. Na tshifhe o vha
 a sa tanganyivi tshifhatuwo tsha-
 we nae. The, zwi sa sa ngi zwa
 khosi nga u ofhisa.

Ngoma - lungundu yo vha i tshi
 ila u laheleswa nga vhathe.
 Ishimbo na tshone tsho vha
 tshi tshi ila. Mulidzi wayo o vha
 e ene tshifhe mu hulu wa
 lushaka lwa ~~thasenzi~~ ^{thasenzi}. A
 tshi yidza, o vha a tshi thoma
 u khothe a tsee mungoni

vha ku kwone ku ^{K44/5} kuhille kwa
ngoma ya vhadzimu, ngoma
ya khosi khulu, Mwali
Audzimu wa vhasenzi. Na
zore ngoma iyo vhatu vho
vho ha tahi vho i ita mudzimu
vhunga sa Mwali we a vho ofhiwa
sa unga mudzimu.

Musi hi valo, musandi ha
dovha ha pfake phaphala i tahi
ri: "Puuu! Mbasa! Puuu! Mbasa!". Zwo
valo ha mbo pfa mubvamo wa
ngoma ya vhadzimu i tahi ri:
"Lungunduu! Ngindii! Ngunduu!", i
tahi tou bvamisa thavha yathe
nyozwialia ye ya vha i sa zhenwi nga
muthu nga nuda ha tahi phe
ene gomoladzimu ^{na} Mwali khosi
khulu ane vhatu vha vho mu ita
mudzimu wavo ho. Zwenzevo vhatu
vhathe vha lidza mifhululu vha
vha na vhatamnga vha lidza zwi-
lidzo zvine vha vha nazwo zwothe.

'Phalaphala, ~~Ph~~ phala, zwi'koko,
 madzwio, zwi'tibingo, dzikhumbu
 na zwothe, zwa ~~dadza~~ ^{ita} mu bumo
 mu ~~ku~~ ^{ku} mu hunduni wothe. Ha
 pfala ~~mu~~ muedzi u tohi tshi tou
 uunga u tohi' "Uuuuu!" Mifhu-
 lulu i tshi zhamba thungo dzothe.
 Zwa ralo zwa dzhia tshifhinga tshiku-
 lu zwi tshi ~~d~~ zhamba; ~~ha~~ honou
 fhumula musi lufhalaphala
 lu boaho musanda siani
 la vha ~~dzimu~~ ^{dzimu} ~~vha~~ ^{tohi} ralo ho vha
 u fhumudza vhathe uoi Mwalu
 a honou zwa a tshi laya vhathe
 v hawe, a tshi tou bouma vhunga
 madi mamzi a waho kha quhukushi.
 Mita kutshedi a vha ~~o~~ dzomoladzi.
 Vhathe vhothe vho'no fhumu-
 la ngoma ya dooha ya
 lila ya ri: "Ngunduu!" Vhothe
 vha wa nga magomu vha ko-
 sha khosi vha ri: "Mouni! Ndu-
 lume! Mambe wa ~~khosi~~..."

vha bebwa nga vhasadzi vhangwa.
 Ndi vho inwi ni lutanyaho vhatthu;
 ni sa' litshi mivhango yanu. Vhu-
 vha va kha vho inwi a ho no ande-
 sa. Vhatthu vha femeleka nga
 mihwalo ya muvhuso wanu.

Na inwi magota na vha huluwa-
 ne vha vhatthu, ni zwi ppelese.
 Na inwi-vho ni khou tshinya
 shango lothe nga u vusadzi-
 mndwa vhubati ha vhatthu vhangwa.
 Ndi vho inwi ni vha ho milayo
 yanu ye nne makhulu wanu
 ndi si ni nei. Ipfani ha inwi
 zwiduhulu na zwiduhulwana zwa
 zwi lome na zwi kadzi; na inwi nothe
 vhaduhulu vhangwa. Nothe litsha-
 ni dziphambano na vhuvi hothe.

Na sa ralo zwi do ni dina
 inwi ~~stand~~ vha ne. Na sa pfa
 nne ndi do tuwa vhubati hane.
 Ndi do dzama nda yo dzula
 shangoni la dasi ha mavu.

Ndi henefho ndi do ni vhuba ha
 nothe nga mudzinginyo wa mavu.
 Ndi do ni mbwandamezge nothe
 na zwiifuwo zwanu. He ipfaniha
 inwi nothe! Thetshelesani nre
 ma khulu wanu; hi edze vho
 makhulukuku wanu vhe nda
 vha vhusa nga mulalo. Uhone
 vho vha vha tshi mpfa zwa vhubi,
 zwiins vho inwi ni dzul. nga
 vhuvhanga na dziphambano." Iphi
 la * Makhulu lo vha li sa
 pfalesi, ngauti o vha e muthu wa
 kalekale. O vha o labama vhubuma,
 vhakalaha vhothe vha shango ilo
 vho vha vha tshi vho tou vha
 vhaduhulu vhaawe. Nangwe o
 kalaha nga uvalo, ipfi lawe
 lo vha li lihulu.

Musi 'nzwo dya musanda dzo
 fhela nga u tou pfala nga mulomo
 wa tshifhe, ngoma-vhadzimu ya
 bouma nga maanda, vhatlu

vhothe vha dzhenwa nga
mutetemelo, vha wa fhasi nga
nyofho vhanzhi vharho vha fha-
ndua ajimvalo vha mbo di wa
tohothe, ha vha u edela khothe a;
sa karuhwa.

Uhe' vha sala vha tou noti
nga nyofho nge, Mwali a amb-
o' si vhishelewa ^{zwe} zwa engedza
nyofho iyo ~~to~~ vha, u mudinginyo,
nyofho phenyona u thathaba ha
gole le la fukedza thavhana
~~muding~~ mulilo wa mudungudugu, we
wa vha u tahi tou nzhenzhenema.

Iphi la tshifhe la pfala li tahi tou:
"izerere". Uhanzhi vho faho, vho
vha vhe vha kalaha na vha-
ketgulu vha thasenji. Uhalamba vho-
re a ho ngo fa na muthiki.

Uthe tsha ~~tshe~~ ^{tshe} vha t hu
ndi nge ha fhelesa vhana vha
vha ~~tshe~~ vha musanda. Uho
vha si vhe gathi.

Musi lo toha nga matshele
 ha wanala dzi si mppu, i ida u
 whone. ~~mu~~ Mutani muiwe na
 muiwe tshi tshililo, Mwali o
 tiba vhathe - nga ^{muboumpo} ~~u a ho~~
 Ngoma-lungunde, ngoma
 ya mui mantiti na bulaho.

Iyo yo vha thamu ye makhu
 lu a rwa vhathe ngayo. Mu-
 boumo wa ngoma wonoivo uo
 vha u tshi shuma madembe.

Ha phela mainwa ha minzhi Ngo-
 lungunde ~~u~~ isa toha lila, vha-
 thi vha dovha vha hanga -
 thamu ila ya bulaho li offisaho.
 Ha vuwa dzindwa vhu-kati
 ha vhana vha musando na
 vhu-kati ha magota ha vha
 na phambano. Dzinndwa dza
 anda ~~u~~ nga misi; na u
 phurana na zwithi zwithi zwa
 itwa nga madzwa manzhi.

Nga limwe duha ha list

mukosi wa phalaphala ya
 phedza - vathu i tshi: "Hananana!"
 Vathu vhanzhi vha tetemela
 nge vha vhone uri linwe bu. ho
~~lu~~ lo swika. Ishililo tsha vha
 hone, ~~na~~ vhatshuni. Thedzi vha
 si tsangwe u fshululedza na
 kumela, na u liyaza zwidzo
 zwa u hulisa Mwali ~~na~~ muzimu
 wa Deng a na strango, ene
 makhu? - kuku wa vha kala
 na na vha kequlu.

Vho no fshuluka buha, ndi
 hone bu tshi vhone la bako
 la vha: - lo tawuka mu
 li, li tshi nzhenzhema.

"Ngunduu!" ndi ngoma ya bula ho
 yone lungunde, ya buma boum
 nga mubumo wa vhu. Vhatshu
 vha losha vho takala.

Ndi hone Mwali a tshi amba
 mavho a tshi ~~ka~~ amba nga
 mulomo wa Ozomo-la-dzimo a:

zwigukulwana zwanga, na zwigu-
 kulu-kuku, no ~~no~~ ndina
 namusi; ndi ~~mini~~ mini ni sa
 pfi ndi tohi ni laya me makhu-
 udo lu-kuku wana. Ni nyadza.
 at upfa zwine nda zwi amba.
 zwino vhomakhulu wana ndo
 vha vhu lah - nge vha si pfe.
 Phambano kha vho inwi dzi
 bwa fhi. Dzingidwa dzanu ndi
 dzone dzi ni phambanyaho na
 me musiki wana. zwino ndi
 a tuwa vhunga ndo ni vhudza.
 Ndi ya phasi ha shango, ngei
 dasi-dasi. Simwe duvha ndi di
 tshimbilanga mako'eni. Ndi
 zwone ndi ri salani. zwe ndu amba
 ndi tshi vhudza vhomakhulu
 ndi do zwi ita. Na sa pfa ndi
 do ni dzinginya ni dasi ha
 musu a shango?

Musi hono zwiwa, vhatu vha
 tete mela zwinghi vha tli

ofha u pfa mubwemo wa bulah
ho wa ngoma - ya vhadzimu.
Vhothe vha luvha, miphululu
ya pfala thungo dothe. Hu uti
khosi a si vha vhu la he.

Izwo zwo fhela mubwemo wa
pfala wo tou f obifa, u tahi
fandula dzimvalo dya vhatu.
Quoha lenelo ha fa vha
sina mba lo, na dzikholonno
na dzinngu dya vhatu dya
fela zwa fhela, u ofhisa.
Neli hone ~~ma tti~~ vha tahi ya
ha tshibe u ri^a vha pfusalele.

Mangwe zwi ralo, ha da dwa-
dye Shikulu le fa tiva mudi
wotse wa mats Matongoni. Na
dho Khosi Mwali a mbo di
dzama, ha vha u fa ha
mudi u la mu-hulu. Vhatu
vhanghi vha mbo shavha vha
balangana na shango lothe.

Khosi em "pfi o ri" u dzama.

a enda nga phasi a ^{K44/15} yo dzula
thavhani dza mulvumela he
ha vho pfali nga u bouma.

Musi Mwali a sa athu dzama,
hu pfi o nea manditi aue othe
nwanwa wawe wa 4 tanghe we
a vha a tahi thetshela sa zwi
zwiwaho musanda. Hu pfi ene
o newa ngonana ya vhadzimu ye
ya vha i tahi pfi Ngoma-lungu~~ndu~~
Na yone yo vha i tahi fana na
~~Ngoma-dag Ngoma-lungu-ndu~~ nga
manditi na bu la ho. Ndi
yone yo farisaho uye nwanwa
musi o tangwa nga maswina.

Dzindwani yo farisaho ndi yoneyo
Ngoma-lungunde yo vunda ho
maanda a maswina. Maduwani
a u shaya mibumbi, mufarisi
wa vhatu yo vha ~~na~~ yone i
tula ho gole, ~~mabwata~~ ^{mwala} ya na.

Nga linwe duoha la nivedzi wa Zulwa
 na, musa hui mavhuya-haya, musa
 wa phepho u tshi lala u tshi
 vhudzula, ~~th~~ mihwane i tshi
 kha di liwa nga phedza phedzi;
 hu nga madikwana nivedzi wo
 tshena wo tou "waa", musanda
 ha pfala mukosi wa uti vhana
 vha ~~maswani~~ ^{vhatukap} vha swa nga mappi
 mo, vha vhangwa vhubulwane.
 zwa tou ofhisa nga^u vha vota
 mudi nga mulilo; wa vhuja
 wa swiba na ngei dziffamoni
 na ^{zwi-ya-mudani} ~~zwi-ya-mudani~~ ^{si phawhul} ~~si phawhul~~
 vha khulu, dza ita na u namwa
 pfamoni dza vhadzimo, ngei zwitungu-
 loni, he ha vha ho vhubungwi
 tshitungulo tshilalu, yone Ngona-
 lungunde na mappumo othe a Mwali.
 mukosi wa tashisa vhubkati ha

K44/5

vhusiku; vhanma vhothe vha ~~zwa~~ fara
 mushamo wa u dzima uyo mulilo.
~~Muz~~ Musanda hone ^{yo} vha 'lu
 'ivaiwai'; nge mulilo na ndwa
 zwa vha zwo farakana. Hone a
 luna o dako u thusa nge
 muiwe na muiwe a vha o
 lavhelesa u tshidza vha-
 muta wawe na mavhele.

Hai; mudugudugu wa tou ofhisa
 nga ~~mo~~ mulwemo wawo muhulu.

Vimuzhi ha vhatu ha loha,
 nga maanda vhakalaha na vha-
 theyulu, * na vhabota kathihi
 na zwifuwo zwo dzimbu, na z-
 dzikholomo na zwinwe. Shango ha
 dzinginyea, dikai li remarema la
 fukedza kutombo hwothe, na nga la
 matshelo vhatu vho ponyokaho-
 belahoni ilo vha si vhone duw-
 ha sokou vha swiswi 'hulu.

Mulilo uyo ~~ha~~ wo fhedz-
 maxuvha mana u tahi swa, nga-

uri mudzi wo vha wo hula, na thavha i khulu. Na thavhani ya vhadzimu wa dzhena wa tahadza yotho; zwa tou ofhisa musi deme lo fara mulilo. Shango lothe ^{lu} ~~lu~~ ~~to~~ tou fhisa nga biso la wono-wo mulilo. Ha vha u lotha ha mudzi wa lungano we' wa wa vha u mukulu, u tshi dihwa mashangoni othe-othe.

Thana vha Mwali vho thoma-ho dzredzo phambano, na u fungi mulilo uyo mukulu, vha mbo di shuvha vha ya na shango.

Osalaho ndi ene we a vha a sa dini, we a vha a tshi thetshelisa zwi ambivaho nga vha hulwane, na upfa zwi zwiwa ho musanda. Ono-fo ndi ene ~~motso~~ Mutumbuka-vhathu, ane a ffi khotseawe ndi Mwali. Mudzimu wa shango lothe; Ndi ene we

a newa ngomana i no fana-
na ile ya vhadzimu. Na dzina
layo lo vha li tahi di pfi
"Ngoma-lungunde".

Musi mulilo wo dzinra, vhathe
vha gonya musanda u tola zwo
iteaho, vha swika ha tshifhe
~~u tola~~ a vha vhudza nga zwo
iteaho, vha wana muta wo-
norwo u singa muthu, zwothe
zwo v zwa v zwi hone zwo swa-
zwothe, i milora na maha-
la fhedzi. Hai! hu tahi tou
mukha mulilo fhedzi. Vha
wana na medangani a zu-pumo
o oma, hu sina tahi tshilaho
arali i si mbwa ye ya vha
yo tshila muliloni uyo nga
u shavhela dakani, ya
tou ya kule vhu kuma.

Vha vhidzelela nga maanda
u pfa arali tshifhe e hone, vha
pfa ho sokou di u. ^{vidi} ~~vidi~~

ndi' hone vha tshi ^{K4415} dzhena-
 madumbani othe u sedza, qrali
 hu na tshinwe tshithu tshi
 hampaho; fhedzi vha wana
 ho' sokou "iwau." vha
 tovhowa tohothe, nga nyofho
 khulu nge vha vbona na
 ngei ~~zo~~ Tshinda-ulu ho
 swika, mulilo, muiwe, u
 tshi kha di nyenga here-
 ngei mafashoni. vha ofha
 zwinzhi nge vha vbona na
 thavhaya vhadzimu yo swa
 yothe, khathiki na pfamo ya
 Ngoma ya vhadzimu na pfamo
 ita i ilaho u senetilwa khayo.
 Ndi hone vha tshi mbo di
 huma vha ya vha amba
 magota othe na dzinduna-
 za shango lothe uti vha
 nga ita hani. vha vhidzima
 na magota a phalamba e
 a vha e hone shangoni.

Nga duvha lenelo la tshi-
vhidzo tshibulu, vha langana
uri nna Mwali a nga vha
o tou ita hani na tshifhe
wawe ~~na~~ nu avho vha kololo
vhe vha pfi vho shavhela
mapiani vthe a shango.

W Magota na vhothe vha hulu
vha shango, vha pfana uri
o hu ye vha lemba - ngei
Tshienda - uli. (Hu endaho nkulu),
ngauri vhone a vha ili tshithu
zwo talo vhashavhi vhothe
vha hulu vha gonyo musa-
nda uryo setya zwo itaho,
na u vhone atali Mwali a
kha di tshila; na ngoma xila
yawe ya madambi atali i
vhone ngi pfamoni. Vhathu
vha vhadenzi vhone vho sale.
hanengei hane ~~vha~~ vha
vha tshi di dula hone
musi vho vha lava musandu.

Vha kalaha vhenevho vha
enda vha tshi kumela na
ndila u swika vha tshi dzhena
nyadini u ilaho; vha wana
hu songo sala tshitshu hu
tshi mukha mulilo fhedzi.

Vha dzhena pfamori y khulu
ya vha fumakani; na vha tanoni,
vha wana ho "iwan," u
mulora fhedzi hothe-hothe. Vha
phirela pfamori zwitungulo; hune
ya Ngoma - Lungundu ya dzila
hone, vha wana vhu sina
tshitshu zwothe i mitor. fhedzi;
vha ofha zwinzhi; vha lavhe-
lesa na fhala he na vha hu
tshi ima tshifhe musu a tshi
ambo. na vha thu musu
Mwali a tshi mu vhudza zime
zova fanela u itwa; Na henevho
vha wana tsho sal. h. e
matombo fhedzi a mitshe to yothe.
Vha phirela pfamori khulu

yfa ene Mwali nga et^h. vha
 tshi tshimbila vha di ena
 vha tshi kumela na ndila.
 Vha tshi dhena, vha wana
 hu sina muthu, zwothe zwe
 zwa vha zwi ngomu zwa
 wanala zwo swa zwothe zwi
 mirora na mahala fhedzi.
 Fhedzi nga thungo ya vha
 sevhyala vha wana mahala
 a kha di-nghenyi swa, hu sa
 vhonadzei, nga u fhisa ha
 mulilo wonowo we wa vha
 u sina vhuatsi, na mudugudugu
 wo vha u siho e mahala fhedzi
 a swa ho. Henepho vha luhe
 vha amba vha ri: "Mambo
 wa Denga nga shango, lothe!
 Mroumi ya shango, Tsetema,
 Mudzimu muhulu wa vhadzimu
 vhothe, Dada-la-ula vhatlu, Tshi-
 vha vhala tsha shango, ndou lume,
 Iwe-musika-vhatlu, zhanglani.

la shango, lwezizhe lwa shango
munna muhulwane - iwe - mufuwa
wa whathu whothe!

Ha mbo pfala ipfi henefho
madumbani la* tou ofhisa, la
bumba la si "Mbidzeleni nivana -
nga a pfaho ndi onesane nae.
Humani, ni songo amba zwe na
zui vhona fhano, ngani asali na
amba, ni do dehwatnga bulayo
fufufulufulu kha lusha ka
lwana lwothe." a amba ho o
vha e ene Mwali, ma khulu
wa whathu whothe. hu pfi hong
swa nga mulilo, o mbo di di sha-
ndukisa a vha mulilo, a ^{fhisa} swa
nawo uywo itwaho nga vhana
vhaol vhe vha vha vha
tohi vhangisana v hu hulwane.
Na vhafumakazi na ngoma
iyo khulu hu pfi a vhang
swa, vho shandukiswa ng
Mwali vha vha matombi o

imaho haneft. musanda,
 vhalamba vha huma vha
 ya vha vhudza vhatu uri
 Mwali: uri u funa u vhora
~~Mwas~~ iwana wawe wa vhuri
 ene Mutumbuka-vhatu (mubesa
 vhatu). Haphu vhatu vhothe
 vhofti vha kuvhangana ngeli
 khosoni khulu ya vhatu ~~uri~~
 uri ~~ho~~ Mwali a ambe na-
 vho, na u onesana na vhothe,
 ngauti u funa vhatu vha
 vhuri vha tshi pfuluwa
 na Mwas iwana wawe wa
 vhuri a do vha vhusaho nga
 milalo, hu sina phiringi
 phiringi dza ala na vhangana.
~~ho~~ vhalamba vhone hefti
 vha songo vha none nga duha
 ilo, ngauti vhone a vha ili tshiti...
 duha ilo lo swika vhatu
 vhothe ^{vhothe} vha vha vha vha vha vha vha
 vha kuvhangana ~~vhatu~~ na

vhasadi vharhe vhothe, uri vha
spe zwine makhulu warhe a do
and amba zwone. Na uyo
mukololo wa ^{shundi} masudu o vha
oda bonafho.

Khathiri ha pfala mubvu-
mo wa u ofhisa u tshifba, th-
vhani khulu ya vhadzimu, ye ya
tika mudi uyowa Mubvumela. La
amba la tri: "Hee iwananze
a funwaho! Ida ngenodri... la-
ngame nawe, nganti ndi iwe
ku nthetshelisa ho, na hoi-
ndi iwe one nda do u nea
vhu hoi vhatu vha vhuza?"

Mwana uyo a mbo gonye uger
Tshinda-ulu e lthe, a tshi
ofha u livhana na khotsi
awa, ene M mudzimu mukulu.
A swika pfamoi, a qwadama
a luha, a honou vbona
Mwali nga dzaye. A laiwa
upfi a tuwe, ^{shangoni} ilo, a

pfu lutshela thungo ya ~~ts~~ Tshipembe. Senengei hu pfi u do dzula hone, a vhusa shango lothe lenelo la seli ha Vmbe.

Mwali a ambadza murwa wawe madali o tshenesaho, na malungu o nakaho a madina a denga.

A mu nea na Ngomana ino nga Ngoma-hungunde. A amba ~~na~~ ngoma yeneyo ndi lone pfumo lawe la u do mu lwela kha zwothe. A mu fha na ma pfumo na z t. hiphura tsha vhu hosi; na dzindzama anz!.

Ha pfi arali a sa do kona u hwala zwothe izwo zwithu, a nga ya u vhidzi, vhalamba, ngauti ndi vhone, vmane vha do shuma u hwala zwothe musi vhe mupfuluwoni wakuya Tshipembe.

Tshilung a do na a humela ngi ho kuvhangana ho vhetu vmane a pfi u do vha ~~shu~~.

vhusa. A tso, tha a tshi tou
 nzhenghema vhunga mulilo, fhedzi
 ene a sa swi. Na mato awe
 a vha a tshi tou "dugudugu".
 Vhathu vha tata na u mu
 luvhosa nga u of his. A
 tshi vhone vhathu vha tshi
 mu-shavha, a dzima dzila
~~khavhu~~ dzila dza vha dzi tshi duga.
 O'valo, vhathu vha konou vende
 la tiri hawe vha mu gwada-
 mela vha mu luvhosa nga u ku-
 mela hu hulu-vhukuma.
 Thavhani ya vhadzima ha pfala
 ni fhululu minzhi-minzhi na phala:
 phala dzi tshi lila hanenglintha.
 Vhalamba vha vhu dzwa upi ndi
 vhone vha hwali vha zvitungulo
 zwothe; zwenzwo vha fanelo u gony-
 thavhani uyo tola zwine vha do i
 sumbedzi nga ene Mwali-Mu-
 dzima wa shango. Vha ya vha
 vana "Ngoma-lungurudu ya

tibelwa mufaroni mubulubulu,
 we' vhasadyi vhanu vha nga vha
 nga si u kone u hwala nga
 u lemela hawo. Wo vha u
 na thabo thamu-na ~~ntili~~ nthihi,
 hu u itela ~~st~~ kuhwala ~~ku~~
 vhasadyi vha vhalamba.
 zya - Mifaro minzhi ya wanala yo
 dadwa nga malungu a madi
 na a denza. zwiifunga zwo
 zwo dadza, dzimvishela,
 zwo tou andesa ine bhatu
 vha si kone u hwala zwothe.
 Mitsinga ya vhu vhalamba
 ya tou vungela ng u hwala.
 Musi vha u hwala vho
 no khumyelela, vha pfa ipfi
 li boz thavhani, li tahi
 ti: "Hee inwi vhana vha
 v hadu hulu vha nga, ipfene
 zwiine nne matulu-kuku-
 kuku wane nda amba.
 zwiine ndi ti, vhunga"

ndo ni vhudza uti ^{KA 4/5} diphamo
 dzane dzo no vandi na ndi ka
 Vhonani namusi mulilo wo
 tshinya zwinzi zwinzi, a zwi
 na vhu kana zwe vhananga vha
 phusukanya vha tshinya.

Nne ndi a tuwa, vdi ya
 phasi ha mavu pa makoleni.
 Zwinno nothe ni funa ho
 uya vwananga a mpia ho
 ni fanela u Shina naniwa ha
 hwa u di- lugisela u pfuluwa.

Zwitungulo na ngoma ya
 manditi vdi do zwi nea ene
 Tshilume. Ndi ene khasi
 ya shango nothe. Vhathu nothe
 ni mu liohe.

Nga duha la u dyula dji
 wa Fulwana, ni takume ni liohe
 ishipembe. Vhalembe vha
 ni vhudza musi madwala o
 na swisa tsini. Ni songo
 vha tshilume, zwo...

K44/5

ni hagele nga dakalo. Tshihulu
 ndi Ngoma - lungundu, yone i
 do ni farisa zwingi. Maswina
 a tshi ni dina ni mbo lidza
 yone mnta a - gole, zwothe
 zwi tshilala do vulea
 dimvalo zwa noha nga nda
 na zwanu. zwo ralo shango
 lothe li do ni telezya nge
 na vha vhaduhulu vhangga.
 Mvula i tshi shayla, ni mbo
 lidza katanu, zwothe zwi do itear
 mi vuvumbi i do na zwa vudi.
 zwothe zwi do ni t nakela arai
 nga dza iyi ngoma ye nda ni.
 Hone tshihulu litshani dziphamba
 no vhekati hanu. litshani ala
 mavhanga o thuthaho uno mudi
 wa vhomakhulu - kuku - kuku
 wanu. zwo itwa nga vhutukana
 havho, na u sa funa u ppa.
 Mutshingalo u do a wavo.
 Tohavho hu yi vha u tinda.

leka misi yotho. Uha do milwa
nga mavhanda a daka na a
madival na milindjiri."

Musi ipfi la ~~the~~ phosi lo
fhedya u amba, ha pho
mifhalulu thungo yotho. Fhedzi
vharive vhatu vha nyadza,
Tshilume a tshi d. - kosi;
a. u. 2 pfuluwa vha ya thungo.
ya ~~thabwa~~ Uhu kovelala na
mija Devhula. Ha vuvva
mifhitiphiri musu vharive vharu
vha tshi lveda u d. kha ila
ngoma ye Tshilume a newa
nga n Mwali. Musizwi tshi vhitla
Tshilume a lida ila ngoma
zwothe zwo mbo di luga.
Hai; vhatu vha tshi
phusuphuni masimuni iwa
wonoro, vha tshi itela mbuwag-
inwedzi uyo wo swika, thia-
lamba vha palula d. thohu
d. vho. 1 zwenzwo vha senzi

K4,415

zoo vha mbo ^{zi} - lugwela kundo.
 Nwaha o thanya dza vha
 na dzingata nzi, na zwi kunabu
 na zwi ashi zwinghisa. zwothe
 zwi mwa zwa wa nga maenda,
 zwa vhuja zwa kunda, na na,
 u kana zwa bala; uyo wa
 vha iwaha wa mada kalo -
 yone, khumud, o nge la vha na
 to hifita taha mulilo.

Ndima ya 4

Duoha la mupf kuwo mukuli
 lo swika, Tshilumea kuoha -
 ngapya vhothe vhu mndu
 ya ha makume, vhone vha -
 ha ndalamo, na vha ra vha -
 ve vha mndu ya mmeawe, na
 vhothe vha mu funako na vha -
 temba vhothe vha mu sala
 musa ku, vha mu luvha vhothe.
 Vhothe vha ^{mu luvha} taha vha

tuwa nae. zwiifwo zwa vhe
 vta tuwa nazwo, 'kholomo, 'nngu,
 mbudzi, ~~mbwa~~ mbwa, na zwiirwe,
 la tou vha sambu lihulu vhu-
 kuma, line li tshi swogwa
 wa tou vha mushumo muhulu.
 Thalemba vhone vha fara
 mushumo wa u huala thundu
 dya musanda, dya malungu a
 madi na a denqa na zwi kand-
 wa zwo nakesa ho. Wororo wa
 vha mushumo wa it Thalemba
 u omiya uswika vha tshi
 swika. Thalemba vha shangoni
 la Thangoni.

Thandalo. one vho vha vha
 hwali vha zwi tungulozwothe,
 zwa matumo na Ngoma lun unde,
 Tshiflinga toha u takuwa
 toha vha tsha vhusiku, musu
 vha tshu vho vho farwa nga
 khofhe — avho vha mavhanga.
 Maswina o lala a sa vho vho

a pfa z. ithu t o itea, apho
mudiri na shangoni lotle.

Ha ti musu ngoma ya vha zime
yo lila, vhothe vha mavhanga
vha tsi hari nga khofle khulu,
vha tsi na senzi vha
mbo. bova apho mudiri, vho' sa
ishilume muraha, tne e na
vharathu vhauc vho' na
di wawe na vheva vhothe.
ise tsha rongomeda marha
nga ndi mubvuni wa ngoma-
Pungunde, ngauri ndi wone we
wa vha u tshi vha maanda
a maswina othe a lwa na
ishilume nwana wa muraha.

Ngoma iyo yo vha i tshi vha
nga vhanna vhatamu-na ^{nuythiki}
vho' tou ita mutingati. Mwali
a laedza a ti i ngo vheva
fhasi mavani, ^{ya} ngauri ya ralo,
vhathe vha nga delwa nga
khombo khulu vha tibwa nga

nga makhanga. we, zwa na lo
 ya i dzwa na u ton kwana a
 na u ru zwa o, musi lo' kabe
 la, vha kwali vha vhitana bo vha
 hwea nthe ka musi,
 vha ton i fhatla ma ru
 buhu u i si kwame hwe.
 vhathe vha k'limbika maderu
 vha magzi vho takala. vhathe
 a vho ngo dirwa nga tabithu
 nge vha vha na nga a
 khulu i o vha ho nga
 vhathe vho vha shingo,
 vhitwa vho vha vha va vha
 lili nge khosi dze dze ta
 da nga machangoni adzo, dzo ha
 dji teli vha teleka na nga
 di teli mbo di lunka k'limbika
 nge vha vha vhathe vha
 mudzimu wa shango hwe.
 vha shingo vha nona lungende
 na manditi a Muali o vha a
 teli di hwa shingo dze ta.

Nga duka ... vhuba una - vhuba
 vha swika khosini ya thakala ga
 khosi Tshilumela a ruma vha-
 swika isa uti vha ~~thakala~~
 amba qe ... wa ... ka-
 langa uti o tikwa ga ...
 ya vhadubulu vha kwala ene
 khosi khulu shango
 he la gu
 Khosi yo i tshilumela a na un'ho
 kwala na ngoma ya ma diti
 a ofha ... uti: "Kine ri cha-
 la da vhamu, ti a ni kwaha. Na
 vha ... vha re vha do ...
 tshimoni ndi vha re ho, ita ri u
 nungu nga vho iwe v age. Kho-
 ... ndi ... na ... do
 no a ho, ni diti na ... yedzi do
 nena ho uti zwi vhe zwi bula
 wanga vhe ...
 ti swikise ... ti ri vha ya
 ni humbela uti ngoma v ...
 zimu i si lidziwe pheno

a rongo dela u dula ano
 galanga, ti a phira, ti ya Isli-
 penbe shangoni la muba o.
 Uha son go ofha, atali vha sa
 ti dina a ri nga vha vhaiisi;
 fhedzi a levha, vha di vbona
 zwi hulu zwi loato no eno khambe.

Ni ambese ni ti vha kalanga
 vhothe vha di lunde, vha sa
 di fhambrana na vhadubulu
 vha michimu. vhadinda vha
 ya vha ita zwe vha la igwa.

Khosi ya vhasedzi, ene Isli-
 sume ~~at~~ inwara wa Mwali, a
 vhadza magota awe uri vha
 lungane a u pfuluthe la b. mda
 vha ta kuwa henekho vha sa
 nga Ngoma-lungu de phanda
 vha fonou da Khosi na o
 mukha yi na vha mdu yawe
 na vha vha mu luvha vha
 mu sala murahu. 1 teli-
 vha vha nga wa vha nisi yothe

vho vho endwa ^{phanda} nga zitung na
 Ngoma-lunguwa. Vhalamba vha
 vha vha tahi tshimbila na
 Khosi Tshiba, vho' tshaba
 thundu ya ya musanda.

Vha pfulema fhata he vha
 vha vho fhata, vha tutshele
 thungo ya vhuba-duta. Vha
 swika ha inwe Khosi ya
 Vha kalanga vha thungo yeneyo,
 ya ya vha i tahi ot iwa shango.
 i lothe la vha kalanga nge ya
 vha na vhubali ndawani. Na
 vha thu vhave vho vha vha tahi
 mu tshaba zwinzhisa.

Khosi ya Phasezi, Tshi
 a ruma vhadinda vhave uri vha
 ye u ramba khosini uri vha lwa
 u senetelewa, ngauti tshilimo
 toho vha toho swika. Na i ang
 la heneho fhethu la vha li
 la vhubududud. Ndimo i khulu
 na mafulo e manzhi; nahone

K44/5

Tshilume o vha a tshi vho tama
 u dzula kha tene lo shango tshothe.
 A laedza a ri: ^u Dyani ^u vhudze vha-
 kalanga uti nne ndi funa u
 vhomana na khosi yacho
 iyo khulu, ^{ine} vhatu vha
 mu ofha nga macomo, nge
 a vha muvhi mbiluni
 yawe, one dzina lawe la vho
 vha la zwiwiti — Tshivhi.
 Ni mu vhudze uti nne ndi fhano,
 ndo tumwa nga muldzini Mwali
 uti ndi de u dzula fhano. A
 songo ofha a ri khamusi ndi
 de mu dzula vuhosi have,
 Mwaana! Tshine a faneli u tshi
 tshika, ndi vhu fhura, na a tshi
 ta ku tsha u vhatu vhatu
 vha. Mwali vha sina mulandi?
 Ni ambe uti nne ndi do dzula
 nyeno muldzini wa Tshipene. Vhu-
 hosi have ndi ha vhatu-anga,
 vhe si vhasenzi na vhatu-anga.

avlo vhone ndi vhatu "anga
vha vhuswa nga Mwali".

Vhadinda vha tohi swika
~~hanga~~ ^{ngeli} ha tshiki, vha tohee
ngei mnda ha khoro, vha vhora
vhatu vhanghi vha tohi ha
musanda, vhe na mafumo,
vhe vhora vha vha di lugise-
la ho mndu. Vha ima mnda
ha khoro vha tohi ofha u
tangema navho, vha vha
vha no zwi pfa uri khosi iyo
i na tshimberha, na tshimberha
u na mbilu ya tshitshu. Vha
pfa ene a khosi a tshimberha
dzelala nga ipfi tshimberha a tohi
di: Hee inwi vhatu vha vha-
senzi, ni todani phano 1 diini,
wa nga na shani, langa?
vhone vha amba uri vho tu-
niwa nga tshimberha uri vha
di mafumo - vha tshimberha
uri vha a vhudze khoro.

nga ene mune e ethe.
 Ishivhi ati: Ambari e na
 da nao ni hanengeo, ngouni
 Vhasenzi ni na zwiito na tshi-
 m bevera. Nga u ofha vhalala
 vhadinda vha mbo amba
 othe o zwiwa ho masanda wavo,
 vha tshi tou ofha nge la vha
 ho gala vhamna vho farako
 mafumo na zwiitangu vhe vhezhi.
 Ishivhi a tshi pfa zwe vha
 amba, a mbo vhuza vhatlu
 vhave uri vha vha vhuylaye,
 vhone vha sharha, fhedzi
 wi sa thuse tshithu nge
~~vha kalanga~~ vhadalanga vha vha na lu-
 vhibo. Vhasenzi vhalala vha
 vhuaiwa vhothe; hu si sale na
 wa u anetshela lungano.

Ishilume a tshi zwi pfa a
 vhithe kwa zwiinghi, a ruma na-
 vhamna uri vha ye u vhu-
 la. Ishivhi na vhatlu wane,

K44/5.

tshedi - zwe zwa itwara
~~vhatananga~~ vhadindu vhave nga vha-
 kalanga. Uthothe vha bva vho
 fara mafumo na ~~ho~~ zwitangu. Na
 ene Khosi a bva navho o
 rangwa nga vhandalamo vhe vha
 vha vho kwala na Ngoma-lungunde.
 Vha wana vha kalanga
 zhi-hi vho vha lindela mudavhini.
 wa zwiatula; mudavhi mukulu-kulu.
 Hinefho Ishi-hi o vha o di-sendeka
 hone nga thavha khulu. Ishi-hi
 o vha o no zwi pfa zwantshi vhasenzi
 ndi vhatu vha vhubali na mada-
 mbi; a itwaho nga Ngoma-lungunde.
 Fhedji ene o nyadza zwotshi zwe
 vhatu vha mu vhubali, ari u
 do vhubali vha Ishilume na vhubali
 yawe na vhatu vhave vho tshi.
 O di-sudza nge a vha a sa athu.
 Kundwa nga inwe kha tshi tshie
 etsho tshie vhamakhulu vhave
 vha vhubali vha kalanga.

Vhasenzi vha tshi vhandamela,
 vha kalanga vha thoma u vha
 ppula nga misohe ya vhutulu.
 Ishi Ishilume a liya ngoma ya
 balay: a ri: "Ndun!" O ralo,
 vhatu vha / Ishiki vha mbo
 wa fhasi vha fara khofhe
 vha si tsha diwa tshiti.
 Ndi hone. Ishilume a tshi vhu-
 ya vhatu vhave vha vha
 vha vhubhe vhothe, hone
 Ishiki vha tou mu huala
 vha mu dise tiri hawe a so-
 ngo huchadza nga muthu.
 Vhasenzi vha vhubhe vhatu
 vhothe vhe vha vha vhe hone
 fhadzi Ishike vha mu tshela
 nge fe ha vha ho thukha
 ma hosi uri a vhoiwe uri ndi mu-
 tshide ~~we~~ ^{ane} a ni dya Mwali. Vha ka-
 langa avho by pfi vho vha vha
 vha sa do ~~katungo~~ ^{kanwa} ngoma khulu
 i sa atlu u lidzwa hafu.

Musi vhatu vha maswina vho
vhelawa, na khosi yavho o no
diswa musanda a sa zwi pfi,
Khosi Ishilume asi, mu vheseni
vhu kati' hane, u a tshi karuwa
a sa do shavha a ponyoka.

Uha ita zwenze, zwe zwa zwiwa.
Ngoma - lungende na do vha
ya sivuwa luthihi ~~ka pida~~
ya ni "Ngunduu" zwenze wo Ishihi
karuwa, a wana e vhu kati' ha
vhanna vha Vhasenzi. A vha
zwingi nge a si zwi pfi - o se na
u sa zwi ~~takal~~ talukanya u o
diswa hana apha vhu kati' ha maswi
na ayo o mu tanga ho ~~haz~~
Ishihi a ni: "Iwe mutukana,
niti mini u tshi mu dya u ngaw
nati, na hone wa ~~si~~ Makhulu
wa vha ~~si~~ ene Mwali, manho
nkulu khosi ya seng? zwingi
idzou vha, u vhu kati' ha apha
vhanna vhangha. Vhatu vha

whothe ndi vti evho^{la} la ho affho
 mudavhini. Who lala lwa u ya toho-
 the. Who v^t awa whothe vha
 sa zwi tsi vhunga iwe iwo diwa
 fhamo u sa zwi epi. Ho tou soho
 u funa u lita^{la} ; ngeve ti nge
 iwe muvhi, ndi musu so u
 mela^{la} na iwe namusi?

Ishivi a tshawa zwinzhi^{la},
 a tou tetemela vhunga muthu
 o farwaho nga ~~ho~~ dali. A
 humbela uri a litshame, a si vhu-
 lawe. ~~ho~~ Khosi ya Mosenzi a
 tenda nge a vha na vhubi, a
 vhuba chatu, u i vha mu lithe.
 a vhujelele hant i hawe. Zwa
 itwa vhunga zwo zupia tha-
 chani; vha mu i- haya.

A tshi iroca a kamubi zwo zwa
 itea nga vhatu vhave vhe
 vha fa whothe ngei mudavhini.
 Zwithu izwi a si zwi talukam
 uri zwo itwa nge. ^{na} Ngema lungu.

Ere o lelewa u di-lugisa ^{K44/5} ha ho
 tsozi muso vha tahi vhoona vha-
 senzi. tsho kule, na u pfu-
 la ha vhoona vhave. zwinine na
 mubumo wa Ngoma ^{ho ngo tsha} ~~na ho ngo~~
 u ta kanya na katibi.

A swika hayani o fihamelewa
 zwinzti, a tahi tou femeleka, o
 shisha mabiko mubuli yotse,
 a si kone na u hanelela vhe na
 vha vho sa ha haya muso ^{gomane} ~~mona~~
 i tahi bva nge a fhelelewa nga maseno.
 vhatu vha mu vhudzisa zwe zwa
 itea, ere a si fhindule na tshithu,
 a sa ha dji dzungudza thoko o'
 f... tshitefu. A valo a fiedz-
 maduoha machiti a konou
 vha anetihela nga ha u vhu-
 lana ha vhatu vhave vhothe,
 na nga u f... wa hawe a sa zwi
 pfi; a vhuja awana e vhu...
 ka ti ha maswina. A ambu na
 zwe a vhudzwa nga khosi ya...

Senzi, ene Ishilume iiwana wa Mwali.

Vhathu vha tshi ~~ya~~ pfa zuwani
 vhanna vha vha vho vhuluwa vha vha
 vha tung'chala, vhasadzi vhashe
 vha vlangana u liphedzani nga
 u vhu laha Ishivihi na vhasadzi
 vhave vhot. Ndi hone vha
 tshi mu la lela limwe a vha, vha
 mu xoya nga ^{tombo} ~~na~~ lihulu le
 vha tou phigulusele khas. Tombo
 ile fa mu vhu laha, ha vha u
 fa vhu ha Ishivihi muthu we vha
 mu vhothe vha mu vha, fhedzi
 a vhu lawa nga vhasadzi. Na
 vha fuma kadzi vhave vha
 tovhe. muvha warhe vha
 vha vhu laha vha sia vha
 vha tuku. Ndi he ha muva ma-
 fhuwe a no ti: "Ishivihi ndi ndau
 khulu, ya ophiwa nga vhanna, ya
 vhu lwa nga vhasadzi. Yowee;
 vhanna vho vhu lwa lwa u sa vhu lwa nga
 vha Ratsilume a (Ishilume) i wa Mwali."

Sen. 20 10(19-1) EM/60
K4415

Vhunga ro no zwi ffa uri Jahwki
o vha e muhali. muhulu a di-
hwaho shango lothe; f u vhu-
lawa ha vha hali vhave na
u drama hawe, zwa fanuki-
sa shango lothe. zwe zwa na-
ni- v ngofho' zikheni, yovha yone
Ngoma - lungunde, ngoma ya
bulaya na madambi, mulomowa
vhasimu vha vhasenzi.

Nga litwe duvha ha fela mubou-
me muhulu wa Ngoma iyo khulu, nga
litvhelaho tsha vha tshiatei-atei
vhu'atei ha vhangai. vha wana
vho welwa nga dwadze li kanu-
kisa ho. zwa ita maduvha a si
gathi, fhedzi ha fe vhatu vha
ve na tshivhalo ... vha ka-
langa. zwa tou ofhisa mashangoni
othe; vha vhatu vha ofha nga
maanda u livhana na vhasenzi,
nge vha na Ngoma ya bulayo.
Ndi zwe dzitshakha dzothe dza

ishango teleza o uhuwa nawho; hot
hothe he vha swika vha thu vho
mbo di huha hu sina ndwa nga
u ofha noma ya Vhasenzi.

Vhasenzi vha dzufa shango
la Vhanjai ~~na mabole~~ masaru. Vha
lina vha ita zue vha a nge shango
la vha la. Hai, ha itwa na u
malwa vhasidzana vha Vhanjai. Thegi
Vha ba vha si ite zwa u tangana-
nana na Vhakalaga na Vhasenzi.

Vhasenzi nga sa londa, vha dza
vhasadi vha shango, zwenzwo ha
vha u di tshingela lushaka nga
u Vhasenzi vho vha vha thu vho
thoswa ho, vhatu vha thaha dya
mapango na mato a nalamama; vhatu vha
thu vhalaffu vha milenzhe ya ma-
marara, vha thoho ndaffu. Ni he
ha taha musero uno' ni; "Nangwe
wa tamba wa dola u do fana na
vha fhio, na vhasidzana vha Ntshelile
vha t'afu dza u tswititi na t'afu t'afu

dza mafango na matō a ^{KA 4/5} ndalama?

Zwivhumbes zwa vhanayi zwo vha zwi-
sa takadzi; ndi musi vhe vho-fhasi-a-
si-kule; vhenona vha matō matwuku,
vha thaha pfupi na khopheni ha zwikuma.

Vhena vha vhasadzi vhe vho vhaiwe
vha vha fana na vhomwe avho. Ha
vha u tona u tohi myala ha lushaka
hwa vhasenzi kha Zwivhumbes.

Vhakalanga na namusi a vha tendi
u tangana na dzinwe thakha, na
u na ka hu f. ndi vhone vho vhu-
mbes ho. Hu pfi "Ula niwana o naka
vhunga mulemba;" hu u amba
vni niwana upo na ha zwa-hudi.

Mwali a da a di sum-boda nga
mulilo we wa tou twuhisa thodza
ya t'vha yotho. Ha pfala muvumo
muhuluhulu we watou ofhisa. Na ngo-
ma ya vhadzime ya vumai tohi
~~ntar~~ khoda Mwali makhul. wa vhatu;
mulidzi o vha e ene to tshifhe muswa
we a vheva nga tshilume na vha-

ma khadzi ^{wawe} ~~wawe~~. 71 ku honoho
 a ho ngo farwa khofi, vhatu vho-
 the vha ita phosho ^{le} lu nga u li-
 dza zwidza zwothe zwine vha vha na-
 zwo. Khuma dzau ffululidza dza pfala
 thungo dz, vhatu vho ta kala ~~ho~~
 na da ~~ho~~ lavho lo tangane na ~~ho~~ fho.
 Ha pfala ipfi li tohi amba lwa
 u tou vhuohudza, zwiambiwa ho
 zwi ~~ho~~ pfali ~~ho~~ a zipfa a vha Ishi-
 lume na Ishifhe swawe. Ndi vhone vho
 talu tshedzaho vhatu zwe ma khulu a
 idela zwone na zwe a zwi funa kha
 vhatu vhothe, Ishe taha ^{zwin} ~~ho~~
~~ho~~ vha u elatedza vhatu ~~ho~~
 vha takawe, vha ^{uri} ~~si~~ ngwa nga
 shangrifo la Hanysai, vha fanela
 u takuwa vha si dzule k a the, ~~ho~~
 fanela u pfuluthele Ishipembe he vha
 vhudzwa misi ila vha tsho matongoni.
 Nafhu ^{ma} ~~ma~~ khulu a nengwiswa nga zwe
 thasenzji vha ita, zwau vbinga vhasadi
 vha vha kalanga; vho khodwahe vha vha

Vhalamba nge vho si' kha khe.
 # Ishikime a kaid wa nga zwe a
 ita, zwa u vkinga Vhakalanga;
 a mbo di vbuluwa uri a pfuluwa
 nga u tavhane a sa do di sa
 nga bulayo li, la u sa pfa
 hawe na vhatu vhave vhothe,
 zwovalo khor'a mbo di vhatu vha-
 thu u si' vha takuwe musi' vha t'
 pfa mut-umu wa Ngoma lungande
 zwo u tshi teo lwa nga mifhululu
 vhataroni na ya vhatu vthe. "zwe-
 nezwo vhatu vha mbo di sala mu-
 dahu ha vha na vha glamo
 vho "alaho zvitungulo". Ha ambi-
 wa uri hu songo vha na muthiti
 a wela ho mbedzi zwiaila. Ane
 a ling u wela, u do vhora zwa
 matula kha luhula lwa hawe.
 Di vha la u takuwe ho ka, ha
 pfa mut-umu wa Ngoma ya
 bulayo, vho-mekhadzi vha fhulu-
 ledza, vha tehelwa nga vhafumaka-

dzi m ha konoa va vhatu vhothe,
 mu thu app. li bukut, thungo
 , buse la u' bela ha vha-
 thu vha lihulu, sa g. la moula
 vha kwali vha zitti, ulo vha takuwa
 vha li vha thungo nga i lipembe
 he vha pfi vha ye hone; na hone
 shangoni la mulalo la nakaho. vhungi
 vhatu ha sala mu vha vhu
 tahi enda vha tahi imba nga u
 tou hone, vha tahi tsetema.
 vha kalanga vha takalela u tsiu-
 lwa nga avho vhat' vha vha
 pfi ndi vhadzi nga vhatu vhothe.
 vha tshimbila nga madakalo ma hulu,
 u swika vho dzhena ngei shangoni
 la Mubvumela (u bvuma) hu ne ha
 vha na muedzi wa zwiaila, ula u sa
 welwile, wo ilezwa ho nga Mwali.
 Henefho ngoma ya vha zimur ya
 wa phasi mabuni nge ya vha i
 songo vha zwovhuji musini. yo
 vha i tshi ila u kwama ma.

K44/5

(Thusi) e honoho ha da dambue likulu
 le la vhuja la ... na miti mihulu.
 zwo rali ... Ngoma ya vhadzimu ya kwa-
 ma mavu. zwa tou vhuja; Ishifhe
 a si dike ... ne a nga dhiia vhea
 kha ... hayo. Vhathu vha fle-
 lelwa ... maano nga zwa aho.
 Nga matshele ha sambu likulu la dzi-
 ndau dza vhu hali; dze dza ... rumwa
 nga Mwali, u vhuja ... vhathe nge vha
 tshini ... vha si londe ngoma yave.
 Mishasheni ha pfala tshi waiwai ndau
 dzo vha dzhena lwa u ofhisa, nga tshitu-
 hu tsha ... mawwa dza Mwali. Tshi-
 ra ene a si thuse tshithu na u phasa.
 Ha fl ... vha kololo na vhat vhenzhi
 vhanwe vha wela seli ... ula muedzi
 u ila ... nge vha shavha mmbwa
 dza Mwali — ndau idzo dza ...
 Rhosi a vhuja a tou phasa nga ethe
 a tshi vhuja vhathe vha tshifhela.
 Nanqwa zwo ralo zwi si thuse tshithu; ni
 hote a tshi nala nge a vhuja vhenzhi

vhawe vho ! e! na vhatu vha teli' fhela,
 vha riwe ^{mu} shavha; A gony'a the-
 shani ya ^{mu} ~~mu~~, a vha mapele.

Ndi hone. liniwe duvha ndi dzila dzi
 teli' tsiruwa, hone vhatu vho'fhela.
 Na vhorala i' vha yo twa... i' teli' nthe
^{ma} ~~vha~~ vha; ndi makhulu we a... u vhone
~~vha~~ vha... Ha pfa... ipfi
 lihulu, Ihiphe a koma u kala a teli'
 si' hemusi Ishilume u de vhuya, fhedi
 a pfa ipfi si' teli' si' ~~vha~~ vha
 vhomakha... u' Ishilume o dzama, ha
 tsha vhuya I' havo nga vhatu vha si
 pfe, vha ita zuo vhi'fhela, vha a nyadz-
 ngoma yanga? vha engeze u' do
 vha ndi vha mmbwa dzanga d...
 ni fheda, ng. ni' pfe zine nda ni laya.
 Na vha vha teli' teli' vhatu vha
 teli' vhothe, nga mda... vha
 lembe... vha vha... riwedzi.

Khosi ya vhwako a v' riwana wa muti-
 kena we a sala... e the musu m... a dzi
 dzhena vhatu vhothe, v' Ene o sala...

dikhala dzawe. Ni ene a one dzina lawe
 la pfi Ishikalanga nge vha si hawe ha
 dhenwa shangoni la vha kalanga. A newa
 zwithung zwothe na Ngo na -lungunde.

Vhathu vha vha vho vha vho no yhedzwa
 nga nda, vhaiwe vho shai, vhaiwe
 vho sala vho dya ma nge vha si tsi
 funa u ya pho nga u shangoni la vha
 lo na, li sa vha bati, Uenda nakona
 la vha ho nstisa vha nga usangoni

Vha vhudzwa nga Mwali uti vha takuwe
 vha wele vhuediwa zivaila, vha ye thu-
 na ya vho shangoni, seli ha vha be, muba-
 mbu mu wa mativha, une na
 vha mura thu kha Dzambwedi (Zambesi).
 Hone vha thu vho vha vha i gathi vho
 vho vho; ta ku kugona ia kutuku-tuku
 kune misi ya ndwa ku si thuse tsi thu.

Mwali a vha vha dza uti vha si si-
 tshithu, ^{mulweli} ~~mulweli~~ wa vha ndi yene yo
 Ngona vha vha; ndi yone pfumo - tali-
 tangu taha vhasenzi, vhaduhulu vha
 Mwali mudzimu wa bube go.

He pfala mukosi wa Ihe u tahi khada
 vhatu u si vha longi thundu dzawho vha
 livhe tshipembe thune ngoma ya ya hone
~~the~~ ~~the~~ vhudzi upfi mulambo wa
 vhembe vha songo u wela vha sa thu
 vhudzi nga Mwali. Hapshu vha vhu-
 di na zwa tshipalo tsha u lilela
 khosi ya. Ishilume we a dzama ngei
 muivumela u si khosi ntowe a wane
 mavhudzi maswa a u thoma ha
 murhuso wawe. Vhatu vhothe vha ita
 zwenezwo, thoho na nde... dza vha
 unna na whakalaha zwa vheulwa.

Nga d... la u takuwa ~~to~~ ngoma
 khulu u... lila, vhatu vha i tanga
 nedza nga khuma na nga zivilidzo.
 Ya vha kpakhathe vhatu vha tahi thu-
 the mishasha ya... henefho / thu
 vhatu... kha di hu vha na
 namusi, upfi Mulambo... ndi wone
 mudi wa Mwali we a u fhata musisi
 o tuwa ngei Matononi. Henefho...
 na ~~na~~ Ishilume u la khosi ya

u funa vhat o vheyo, ine vhothe vha i
funa nge ya vha i na vhuthu vhuth

Vha tshimbile u swika vha tohi
da ^{Governeri} ~~Muzungu~~ la vhembe vha mudi o we
vha pfi vha ngo u wela vha vhuthu u
vhuthwa a Nahore la pfi madi awo
a songo kiwa vha vhasenzi, ali vhe
si vhalamba vhatu vha u pfa milayo.

Ha fhatim mishasha fhethu
atlo, fhedzi tsho dina ho la
vha dadi le la fava vhatu
nga vhuthu vhuthulu; vhe vha
vhuthu vha ngalo vha vhuth vhanghi.

Khosi iyo ntswa na ene a mudi
di dzamela henefho vhuthxwa (vhuthfa),
zwa tungufhadza nga meanda musi
vhatu vha tohi fhela nga da iyo.

Makhulu - i wali, a amba na
tshifho uia vhee inwe khosi kha
vha vha Ishikalange, ane dzina
laue la pfi Hwami, munna wa u sa
funa dziphambano, wa vhuthu vhuthulu.
Ororo ndi ene o swika ho fhano

shangoni la Venda, e na tshiqwada
 tshita ka fhedzi t. a thasenzi na
 thalamba vho ponyokak mabula-
 yoni areo e e a vha dela misi iya.

Nakho huumi o vha o no vha na
 vhatti vha si gathi, ho ngo o
 nga maswina awe, nge vhothe vha
 ofha ngoma - lungu na vhadzimu
 vha thasenzi na thalamba nge vha
 vha vha na vhubalo ha u vhubala.

Dzikhohomo na zwiqo zwa vho zwa tsh...
 vha zwo fha, ho sala zwi si zwi nge
 ra; vhungi hazwo ho fha nge dzika
 'ntau dya dya vha t adz zwi vha
 ngi mudzini wa zwi alla. Ngoma khulu
 ya vha yone yo vha huti selaho maswina
 othe e vha tangana nao, e ^{ngawh} a
 si vhe hone, ndi musi tshaka ha
 lwo fha lwothe, nga u hundwa nga
 dzimwe tshaka dya vha tangana nadyo.

Vhe vha tshel seli na vhembe, vha
 pfala ^{Venda} vha vha dya. Vhangoni vha
 ofha zwi nge, nge vha vha vho fha.

zwe zwa itwa VhaKalanga vha Ha-Toti-
vhi vhe vha ladwa nga Ngoma iyo ya
Mwale makhulu wa Vha...; ine i
tshi buma dzimo. dza vhatshu
vha si vhone vharo d... fhanduwa vha
lala kwa u^{tu} ga vho f... the...
vhone vho ngoma vha honou ita...
vha funa nga maswina a... kana vha
vha 'bafha, kana u^{tu} vha vhubha,
zwothe zwa di vha gwandani zwothe.

Vhatshu vhanzhi nga nyofho ya i...
ngoma, vha ri upfa uri vhasenzi vha
dza, vha mbo di sha nea ndila, vha
shavhela fhandu, thungo ya Tshipi-
m be, kana vhubhela kana vhuba
duwa. We tou vha muska... sha-
ngoni la Vhangona; Midi ya sala e
marubi: Ma masimu a sala na mabhele.
Huwama u da a dzula vha vhatshu
dza Tshindane, vhangoni la ma...
ho dzula ho liha muedini wa... ele.
Vhanzhi vhe shango vho vhou kucha vha
songo vhuja vha fosa pfumo, nga

cha ofha midzimu ya Vhasenzi ya u funga
mulilo fhedzi daka li si swe na i mu-
dugudugu wo tswukica fhethe aho.

Vhathu vha hwa i vha hina masimu
nguni tshilimo tsho tsho tsho no sutaa;
dzimvula dzo d'isa athu u na. Vha hina
vha zwala, ishifhe ula we aha o no
tou kala ha, a lidza ngoma ya Mwali,
uti mvula ine, zwa ralo ya na ya
tou vha khulu, mulambo wa Njila
lele wa dala ha dala.

Ndima ya 5

~~Vha~~ Ma kwinda a dya e zivisiwana, a
tshi lu Vhasenzi, a ro dirwa nge ziv-
fu zwoho zwa tsho d'hiwa musanda.
Tidi hone muiwe munna wa kwinda a
tshi ta hela Vhasenzi ^{zhuwa} vhusihu, a
fhis'a mudi wacho nga mulilo; wa swa
wothe, fhedzi Ngoma - lungunde yo fo. y.
kiswa nga Vhasenzi. Isha vhutungru
ndi nge ishifhe u lo tsho heneffho muliloni.
shililo tsha cha tshilulu vha tsho tsho,
Kwami a shaya nungo nguni a d'isa

muthu a sa feni miffiri'ffiri. Iset ofho
 ho dyulwa mi iwa. miza, fhedji'vathu
 vha sa takallli fletu sho, vha teli fena
 u fli phanda. Hwami a mbo fpele
 wa na vhatu vham, hone thandakumo
 vha u fpele phanda, vha ne vha
 tutshela vhubwadwola, a fhatu fletu
 hu no ffi "Mudu" wa Ha Ishikongo".

Hwami na vhatu vham vha pfutshela
 thungo ya Ishipembe, vha ^{vela} ~~wa~~ luwoku na
 Jamba - li'let. vha ya phanda, vha ata
 dythavhani dja nanusidza ffi dya Ha Mama-
 vhulo. vha dotha vha pfutshela phanda,
 vha suiha vhumbedji, benefho ha si
 dyulese nge ha vha a shepho, na mawina
 ane Ngoma - lunguwa vha si i ofhe, na hone
 i si vha ite teli thu mangwe yo lidya.
 Hwami zwenezwo a hura mura ku na
 vhatu vha mu ofha hona u mu luma.
 Fhedji vhanwe vha hana u huna, vha
 mbo gi dyula herig: Ishipembe, kathi-
 hi na vhanwe vhatu vham. vha vha
 ne ita nga u tendeleka na shanga.

Vhasenzi vha Kwami na Vhalembe vho mu-
 lumbi vha vhujelela bevhula, vha da vha
 khata fithu kume narusi ha ffiti Muila.
 Henefho ^u dzula miriwaha misisi, vha
 tshi lima vha tshi kana, hone mufi o ho
 u si mele ywarhudi, tsha khwisa lwa vha
 luvhele na makiba na mitada, ndu hu
 dzi si di tshali dadi na hone la vha vha isa.
 Kwami a dovha a si: "Vha hashu, kha si
 vhujelele shangoni la bevhula, nci shangoni
 la Vhangona hune ha fana na ngei wa-
 rubini a vhomakhulu vho shu. Henengei
 ndi ka vhuji, hu na mlambo ya madimanghi.
 Khoro ya Vhalembe ya mbo di hena yotho,
 vha si vho fitha henefho, zli ha duma, a
 vha tshi ^{huni} a. Idi hone Kwami a tshi
 tuwa henefho u wela mulambo wa ^{shu}
 na luvu vhu a da shangoni la vho hula
 khosi ya Vhangona, nge a di vha u vha
 ngona vha oha nyoma uyo yave u. i. i.
 mu gwenezwo u zwi nge vhuji zwa dina.
 Hai ya ^{goda} ~~patasha~~ ya Vhasenzi, vha da vha fitha
 ta muedzini wa Nyakale, henefho vha fitha

mudi washo mubulu, se oha tiki u tea a ha
 tou fanjisa na u la we vha fpa v'o khotsia-
 vho, wa Mlati, goni na wa mu umela.
 Ndi beneflo 'ha vhidzwa nga dyina fa
 u f'li bzata. Mandalamo vha vhuysa cha
 da vha flate na vha ywala vho, Musi
 ho dyi sa, ha tou vha mulilo, hu sina dyi
 phan, vhatu vha t'li nga vhana
 vha Musadzi, khosi ene se -
 Ene khosi hu t'li t'labama nga maanda,
 o fa ono vhora zivutubulu ne, na u kona
 u v'ona a sa t'li kona ^{nga} v'ha alaba.
 Vhangona v'ithe vha suhisiwa, na ene
 khosi t'li Ishiokhula a t'li, nge v'base-
 nji vha ya vha mu tidzela Ngoma-tungunde
 ngei v'vha h'ona o dyula h'ou. V'ithe
 v'hatu vha t'li Ishiokhula v'li t'etemcia,
 vha t'li ti na v'hou vha do itwa sa t'li
 we a t'adzwa na v'hit' v'have v'ithe.
 Ishiokhula ene o mbo di sharta a ya la
 thunge ya v'v' v'ohela, ngei Haru -
 Avami a t'v'v'isa Vhangona nga mu-
 t'li u swika a t'li v'ha ene v'v'v'v'v'

shango lo, vhu kosi hawe la
 vhu thuku, a of h... na nga vha kul kule.
 Hwami o kaba ya yuhulu, ho d... i ho-
 toshile vhana e hone. ~~U...~~ no vha
 tshi... tou kabela v fanga twana.

Ndina ya 6.

Musi Hwami e dyama, ha dzhena ^{muduhyan} ~~...~~
 mawe vhu sini, nge vhu vhu vhu vhu
 vha vha sa vhothe nga vhu vhu ho. Kha
 vhothe vhu vhu vhu vhu ho vha hu sina
 na muthiki a fanywaho u higanana
~~...~~ hothe kha vhasadyina vhe... a.
 Na ene muduhulu o vha o a kalaha nga
 maanda, e sina na kuvudzi lutswe.
 Thunga Hwami o vha e muthu ene hu
 si vhe na adiohaho vhabebi vhave,
 na ~~...~~ we a vbona vhutuku kana
 vhu na hawe, kha vathu awe vhothe
 vhatu vhothe vhothe m... nga
 la uri Mutumbika vhatu; ene muvhu bi
 wa vhatu nga hune sa humbule sa
 svika. Dzina la ^{muduhulwana} ~~...~~ we
 a dzhena vhu kosi ndi Dyambu we na

ene a lalama nga maanda. Dyambe
 o no dzhena vuhosi, a tuwa a ya thu go
 ya thulwa-duwa, he ha vha lu na mshu
 so ^{ya} Mutele ya Makahane, vhe vha vha
 vha ^u luwa. Thenevho ndi musu
 dyl dzikhosi da vho thu. A tshi
 tuwa o ^{dzha} Ngoma-bu gu de, u i do
 mu lamulela kha masuina awe othe
 He ^a vha kha hone lwa ^m ukoma ha vha Ha-
 Mutele, ula we a vhuja a vhusa shango
 la vhaleni et u ^{lothe} ^{musi} a sathu u phe-
 njwa nga Tshikhula khosi ya vhangona. vha
 tshi swika toini na mudzi wa Musanda, vha ruma
 vhadinda uri vha ye u vhudzisa Mutele avali
 a tshi tenda u luwa nga zwa vhuji, hu
 si nga malofha na phambano.
 vhadinda vha tshi swika, vha tau vhidzilela
 vho ima nnda ha luhura vhati: Hee v-
 tele, Hee Mutele wee! Ina u vini; uri
 u nga lwa na Mwali Mudzimu wa shango
 lothe naa? Amba avali u tshi lu ^v
 nga vhasidzana vha mahumi-mavhi!
 Hafhu u ^{dise} kholomo dzi na fumi, na ^{mbi}

dza mahumi maranu. Izwo u zwi itenga u taoha-
 nya. Wa sa ralo u ya tibwa nga ^{shigaduba} ~~thana~~
~~li~~ vha Mwali. Pi vhudze nga u taohanya.
 Vho no fhedya u amba Mutale a vha hu-
 belala uri vha dya mudini, vhone
 vha hana u dyhena, na gwe o vha
 humbela nga u tou sivhelela. Vha
 ti dovha vha amba maiffia u thoma
 a ^u ~~u~~ brisa thu du a zwothe gwe gwa
 todwa na Vhasidzana ^{shala} vha zhi.
 Vha huma vha vhuzelela murahse vha yo
 swa map go a siho, a mazwifia u
 huta ya dzikhosi ^{dyifa} li. Vha vhudza
 dyan ^{zuni} Mutale u ni da da apha a
 kovheli, Ndi do ni tiba nothe nazwe-
 ne wo zigoma zwanu ^{we} sina mushumo.
 Dyambu a tshi ffa zwenzwo, a sinyuwa
 nga maa da, a ni tshi tsha ri do vha
 thona avali vha nga hwa na Mwali.
 Dyangolo nga h matchelo, duha hi
 sa thu brisa mulo. Vhasenz' vha
 gonye thavha ya Vhalumbethu, vho hwa
 C. Ngoma lungende, ngoma ya madi.

Vha sa'thu u dzhane, vha tangane zwa
 nga Mutale na vhatlu vhave, vha tshi
 vhidzela nga u humbela vha tshi
 ri h vha a kuvha nga ywas hudi. Fhedzi
 thasenji vha hana nau pfa, vha mbodi
 lidza ngoma ya buluyo vha katshiki
 "Ndau ndau!" zwenywo vhothe
 vhalambethu vha mbodi wa fhasi vha
 fhanzela dzimwalo, vha si tsha di vha
 tshine vha tshi ita; vha nga vhafu vhothe
 thasenji vha vha so vha mbodi
 vhalaha vhalambethu vhothe, vha tou
 sia vhasadi fhedzi. Mutale vha si tu
 mu vhalaha nga pfumo; vha tou mu
 lisa tshivhindi a fisa lwa mahosi vho
 mu ^{siyemala} ~~siyemala~~ milulo ya mudali wo lu-
 siwaho wo tangane na thale; u kwo ndi
 kwone kushidisele kwa mahosi vho
 ha thubiwa thundu nyhi ya vhalambethu
 ya mavnele na zwi fuwo na vhatlu hatshiku.
 Vathu a wana u tshi tou vha mutshatshu
 one mu hulu ^{wo pi-gua} ~~siyemala~~ nga vhatlu vhanghi.
 Tsha ri u tuwa tsheneho, vha yavha

Sijambesi a lidya Ngoma lungunde a ri:
 "Ngindii, ngindii, ngindii!" zwenywo
 vhatu vha Makakama vha mbodifa-
 rwa ngo. In phanduwa dzimbal vha
 lwa sa vhatu vhatu na khosi yawho.
 haldzhe wa nga mashanda a musanda
 a ringel wajwa vhothe nga mada ha
 l l o s i w e v h a n n u l i s a t a h i o h i n d i . Z w i -
 fuwo na vhasidzana vha thubwa vhothe
 vha vhungu, ~~hotta~~ ^{zippa} pingelwa haya, Musi
 zwo phela, nga matshelo ngoma khulu
 ya lidya uri vhatu vha amele kuvhe
 vhiila siungoni la vhalumbethu.
 Hai! vhothe zwa vha zwo naku kha
 vhasenzi, vha vha chone mahosi ^{magulu}
 Thundu yo thubwaho ya figi vha
 ya, M Dzata mudini wa Musanda wo
 vhatwaho mudini wa mul ^{wa} vhothe
 Tele, Musi vho no kuvhisa thali bethu
 vhothe, vha vha yabela hayani nga dakalo
 vho kuvhala Ngoma - lungunde ye ya vha yo
 rangiswa phanda ha tshira. Vha swika
 vha kuvhangana mudini hini wa hha Tshilonga

K44/5

Shango la ... la thatawhatoindi la
 mbo di tibwa nga khulu khulu ^{ti ti} ~~ti ti~~
 thasezi vha mbo di sala ngama kungunde
 ye ya vha yo te belwa nga Dyambe
 u khosi yacho. Dyambe a vha vhuza
 uri a hu songo cha na muti hi a amba
 muci hu tshi tshi bilwa; ngauri thata-
 hatoindi ndi vathu vha tshimberha,
 zwo a zwo ^{hu} songo vha na ane a ^{dzisa} ~~dzisa~~
 muti vhatindi na muti hi; ane a tanga wa
 nae tshave ndi u faswa na u vhuwawa
 uri a sa do n'amba sa do belwa nga
 khosi yacho na m'ijimu yacho ya Fundudzi.
 Vha tshi swika : pfa Fundudzi li
 tshi uunga nga m'anda, zwidudwane zwo
 sinyuwa tshothe, zwo vasa dzigo ana a a. w.
 Kathihi fhedzi mat ^{khuli} ila khulu ya tsho-
 buwa thatawhatoindi vha honou vhoja thasezi
 zwo vhu di, zwo e, wo vha : ho ^{vha} tanga redya
 vha tsho kule. Tshifhe wa Fundudzi a mbo
 di gidinela dzivhari u yo sumu mafhungo
 ayo a mndwa ^{idaho} ho. Dyambe a di huda
 a na nga kunda thatawhatoindi a songo

vhuja a lidza Ngoma-lungu se nge a vbona
 vhe vhe siyathi. Ngoma vha i flakea t'ha
 ha mune mbilo ngauti yovha i t'hi'ila u i. hea
 mavuwi, naho vhatu vho neta, t'ha vho vha u
 i flakea k'na u i t'ha t'ha ha t'hi'ine t'hi'ine.
 Ngoma ya mblo wa nge muya ya kwama mavuwi,
 ya vha ya vha mutwe na khokho inwe
 yo itwa ho nge mava mblo i ut'hu ya fetuwa.
 Zivene wo vha an'zitha ha gane, vha si di vha
 t'hi'ine vha ita nge vha i ha kwama
 Ishifhe wa Dyambeu a ya a lidza nge
 a sa t'hu lvha nge a vbona vhatavhatsi
 ndi vho vhandamela na f'funduzi lo ovwa.
 Ithe di u lidza ha si t'hu t'hi'ine ngauti vho
 vha vho t'hi'ine nge u yidza Ngoma-lungu
 Ndzi k'one mawira avho a t'hi'ine vha wela
 nge vhu v'ali vha sa vhuji vha t'ha
 v'ine ngoma ya amba. Ishifhe a vhuja
 a t'ha t'ha nge nungo nge u li zwi
 ve a k'ona u ri t'wali a vha farise. vha
 v'ine vha v'ulawa v'ithe nge n'ga
 ha Dyambeu we a farwa a poswa
 a v'ha ha v'azimu vha v'atavhatsi.

Thatahoko ha Thatahatoindi cho ri u mu
 tota a mbo mbwanamela, a sia tohanda
 toho boa unda tho fara thikuni teha mulilo.

Tha offha nga maa da, thodi vha whidze-
 lela mudjimu yawho ya madini uti i mu
 shula ke a sa do boa a komfotela maba.

Tigome - lungende i si fo yoh yone, vha idyia
 vha i thuba. Vhai isa musa da vaho zgi
 ha thavha; ha mbo vha u kundwa ha tha-
 senji lwa u thoma vonda nge vha nyata Mwali.

Bulayo ilo la pfala thungo dyothe uti na w
 ngoma lungu to yo thubiwa nga Thatahoko
 thiti, tho komukwakhonga u the. Jiri teli
 Auika hapni ^{dzata} vhatu vha tohu a zvinghi.

He vha sala vha mbo di di-lugisa uri vha
 ye u tola ~~Azama~~ ire mudjimu yawho. Vha
 vuvu vhusu vho re vva nga khosi ya ha
 Thadalamo anu pfi thilikonga; ene
 vha e mu hali vhuba na a fulufhedya ho.

Vha swika vha kubi: gana henephala
 mudrohini we Dyumbwa a thoma u fhati
 mishasha yane musa a teli boa thulembethu.
 Threfo vha vbona Mwali a teli dia mu.

mulili shukoti ha thuciku. A amba nako
 a ti: "Ipfani nne makhulu wanu, wala
 sho nnyadza vha ^{songo} fhuia hgo na yanga
 nga duha ya vhuja ya wa fhuasi hu muti
 la fhuasi — jwenezwo ywa utai yurisa
 da vha lateja vha fhela cho the. Ison
 Iwui zimbo ndi ni fha nanga a siyi, ni i litje
 duha line na do tabala il tabatindi. Iga
 i'o duha hu songo cha na a laho dini nga
 i'li ^{na magome} li gonad fome, li vunda mirado.
 I'i songo vha thoma ni sa the pfa yure
 vha da ni vha vda nda ni ilwani zwanu."

Mwali ofheza u amba na i'li lo ga,
 a thathu vha loka vhothe u kumela.
 Anefho vha dula maduha a fumi vha tati
 nama na mikhelo ya nembelo na ziriwe.
 Thuciku ha duha la fumi, nusi m'puchi
 o'kwukh, Mwali a amba a ri lo taha,
 ta kumani ni yo d'lia hgo me y'no
 tabala, ni songo ofha zidudwane jwarho,
 ngawo ndia zwi kunda, ndi hlozi yazwo."

Lo not ha vha takuwe, Mwali o'nea
 v'ishonga nanga yo itwaho nga musuku

uri yeneyo a i litza maswina a do farwa
 nga kloffe a shaya ne , vha konou a
 shela vho sema na mano. Hai, la vha
 datalo vhatshu vha Ishishonga. Munda-
 vhi wono wo vha vha vho bhatu kikawo
 misika ha, na yimo u ffi mudvhi wa Ishishonga
 vha vhi swika vhatshu-hatindi, la litza
 nanga ya makulu, vha mbo di dylena
 na sanda nga vhubali, maswina a vho o. u
 o farwa nga kloffe tya maswini. kti thili
 ha kloffe yavho na yidindwane. vha mbo
 u yo rola Ngoma-lungende ye
 ya vha yo dzumbiwa kuhurani lwa mudu.
 Wasi vho no dzia Ngoma, vha thoma u rung
 vhatshu-hati di vhothe vho fhanduho dzinwa
 lo nga nanga ya Mwali. Khosi yone vho
 tya i vha i vho fha ywunda na milenghe,
 itche zue vha lava nga Mwali.
 fLori ya vhatshu-hati di a teli karuwa a
 ha u ha nga maanda mahulu nge a
 vha a vho fha ywunda na mile . the
 djeng, khosi o vha o na hesa, a tou dhi-
 wa da vho. haya a vhi tshila uri vhatshu

who salaho haya na vhomakhadzi vha mu-
vhone uri vdi muthu-de. Nahone vhataroni
vha khosi iyo vha d'hiwa vha iswa d'ata.

Musi we vha swika haya la vha d'halo kha
vhatou vha shango na vhothe mudini, nge
la vha tu si e mulalo t'heo Ngoma ya t'halwa.
Nahone moula yo vha isa t'ha na shangoni.
Sh'hu vhothe na vhomakhadzi. he ya t'ha g-
ned'a Ngoma ya Mwali i t'hi ohuya na vha na
vha Nt'ndu ya t'ha andel. so. Jaha tou vha
tobimima v'ukuma, muthu a wane mus'zi

othe w'atou brima m'halu wa v'hatu.

i'ha swika hayani v'ho t'akala, v'ha hezulu

t'hi p'embela, nanga d'ya 'plala, mad, i
na z'v'ihoho na z'v'ineve z'v'ilicizo z'v'otangana.

v'hatuka v'ha t'akuwa v'ha d'v'enda v'ha-
sis, a'v'ha t' i d'i-kh'opha nga d'k'elo, m'iflu-
lufu ya d'ad, a mudi w'otho y'atou v'ha p'hu'p'husu.

h'ya la mat'hele ^{h'ap'ha} v'ha t'hiila, v'hatu v'ha
t'wa v'ho d'ula na haya v'ho p'hu'mela. v'ha

v'ho t'ha nga v'homakhadzi uri v'ha p'ad-
ite t'el'if'alo t'hu go y'otho, hu v'he u lil'ala
i'ya t'he kh'osi yo lo'v'ho ho J'undudzi.

Ishila itoko taha fhetza 'nwedzi' othe, thathu
 sa shumi shango lothe le la vha fi
 tahi vhuswa nga 'Thaseni'. Thathu vha
 f... lwa vhothe, na ndebvu dya vheulwawu
 dya vhanne na vhalalaba, hai taha vha tahlilo.

Nga duha ^{uthona} la 'nwedzi', mililo ya dymura nga shang
 uti 'nwedzi' muswa ude na ya oxi uva.

Mwali a amba na 'bhisoga', mudukulu wa
 'Seyamben' a na ^{zhenise} vhusosi, ngani
 vhatu a vha fi... dyula vha sina khosi.
 'Mo-mahl' dji vha khetha nwana wa dya-
 mben mukuluwane uti a vhe khosi, dji na hwe
 a vha a tahi pfi Bele, a tahi khodwa u tou pfi
 'Sele' la m. mbo - phole ya khosi. Onoyo
 o vha e mut'u wa mutaila, a tamaho u
 ita zwo nahoko ya u vhadza dji ntilo na zi...
 x'o ^{phadwaho} ~~na~~ nga thanda. Naudjaga
 vuku da... a tahi zwi diwa, vhatali
 uho lothe o vha'gudi wa nga 'thalemba'.

Duha la u longwa hawe vhusini, ^{hutehee}
 nga ta vuka ha maffushi, Tshistonga a
 lidya Ngoma khulu - yone ya vhadzimu, vha
 H u vhothe vha tangenedza miphululu ya

whafamakadiji, dij phalaphala, na miffhulu-
 lu na dijphala, na madzuro na zwinime zilidi,
 muthu shango lothe li'khi' uungu tahi-
 ti: "mwele! uuuu! mwa... aaa! zhuu!"
 zwa fletza intifhinga neyana zwotangana, zwa
 honou flumula musi igoma yo dothe u
 ya ri "Ndanduu! Ngi. ddi!" Muthu a pfa
 hotoe khwathi thungo d'othu, vho fhemula.
 Uha lubeane na magota a da musa nda
 vga do ya nga dij koro d'aso. Muthu vhothe
 vha kwahangana masisi ngei kharoni
 khulu i... khuloroni ya tombo khulu
 yo itelwa ho sal khosi n'awa nga vhatida
 vhaue vhe vha vha^{thi} kharoni d'awe.

Ntina 12 7.

Muthu vho^{ro} kwahangana kharoni, vho
 vho^{ro} mab'latji na vho^{ro} dala ro vhothe vha kwaha-
 ngo a tshi hamboni, vha f'acta u d'phena ha
 khosi n'awa na tshifhe na nduna^{dumi} yawe. ju-
 re, wo ha vha na mudzingingyo wa shango
 n'ze Ngi a - lungunde ya lila. Miffhulu ya
 lidya ngei mafestoni, vhe vha lidya vha
 vha vhatanoni vha Murali vha sa vho-

nali, vhané vha sol. - pfala musivhatahi
 fhuululeya, na u vhorwa vho vha vha tab. ila.
 Vhathu khoroni vha dya uho lindela u
 da ha vthokololo na magota makulu sa
 vthomazadi na vhothi vhabulwane vha
 zha ngo. Vhenevho vha da nja guma li'bulu
 vho tanga bele tanga dyothe. Na ndumiyant
 i so' pfi vthugala-ha-zimu - vhudzalo ha
 mudi. Ithibe muawa a vha vwa inue
 vnde, i si ila ya wa kale, nge vha vha vha
 vho khela vha luhaka ^{nga} luhaka.
 Dyina lawe ^{vha} pfi ndi Gole-la-mambo,
 nti ene wa vnde ya ha Mphaphudi yanusi.
 Hai, duvha ilo la vha libuku, vhatlu ehu
 t-e pwanjama vha tahi tordou vha shora.
 Vha swika vha dyula kha madavhua
 a vha o a tava kluhandeni luhulu,
 na dyithovho dyo tanga madavhua a vha
 kololo. Dyithovho dyo dyo vha dya vha
 luhlaka lwa vhaenda kemo na vhomakhatji
 otho vha luhaka lwa. musando vhe
 vha vha vho da u luvha khosi ntowa.
 Khosi a ada e vthukati ha Ndumi na

toshifhe
 Ishaq m. vhaswa, vho rangwa nga makha-
 dzi phanda, magotaa konou enda murahu.
 Vhomakhadi, mubulu vho vha vho vho
 ra malungu a denga mukuloni, vho vhea
 na dikulo la madi; khumbana ^{da} dadya
 dzikhundu, vho ya nga phale khulu yavhudi.
 Khosi yone na toshifhe na ndumi vho vha vho
 fukedzwa nga dabhua khulu loit ^{na} nga
 mitumba ya nngwe na ya zivhanda
 juo ra lano ~~mathe~~ ^{vhu} kuse ra juo nga ^{and}
 vha da vha, dya, fhasi, vhatu vhothe vha
 dzula vhe tohete". Na takuma makhadi
 mubulu, we a vha o no tou kegula lwa tou
 kopula, hune a sa tsha konou vhone a. ~~Mat~~
 Mato awe o vha o no tou vhothe vha nga
 ludede nge tse dya vha dya ^{na} vha ^{na}
 Aamba a ti h "Hee inwi: adubulu vhang
 ipfani nge ndo bebwa ho nga Kwamima
 khulu wane, ene niwana wa Mwali mudi
 mu mubulu wa shango na denga loit
 Mwali makulu washe rothe o nanga uyu
 niwana wa dyombeu un a vhe ene khosi
 a vhatu vhothe vha shango ndi ene khosi

Yanu inuri vhaduhulu vha Mwali othe."

A ri u ralo a mebo v! dya Ishikonga uri a
 fukule ^{daopua} ~~ngando~~ ilo lo fukedzaho khosi na
 ndumi na ^{vhaawe} ~~tshifho~~ ^{vawu}. Ngome lu yundl ya
 lidzwa nga makhadzimu hulu ya ri: "Ngandii
 ngunduu! ngunduu! yo no ralo muthu a
 w... tshifhatewo tsha khosi ntawa tshi
 tshi tshukutsu. ~~na~~ tshitshi nzhawzhe. na
 sa malala a mulila tshinyengema.
 Kethihi fhetz vha v! - khosi - Bele o no
 zonye ntha ka klulu o i ye ya vha i
 henepho l'vhatini luhulu. Mifil dya
 vhatini vha Mwali ya ri "Wasa! ndi
 hane vhatu vhothe vha tshi "tshete", vha-
 kolo vhatu vha k'kuvhangana vha da
 vha losha vhoi vho'qvadama fhasi ka klulu vhoi.
 Vho no fhetz a losha vhothe vha ndu ya musanda
 vhatu vha rangwa phunda nga magota na
 vhatulwane vhahe, vha tshi ya u luoha ngei
 k'hala vhoi vhoi. Vho no fhetz a luoha nga vhalo
 vha bfa Ngona i tshi lila nga yothu, i tshi
 lidzwa nga muthu ane vha si mu vhone -
 Mwali we a vha a sa vhoi vhoi."

Vha sa taha kona u vhora Ngoma nge ya she i t'hi.
 tou nyhenzema vhunga mulilo, Vhathu
 vha vho wa f'asi vha locha nga utou ku-
 mela nga maanda vha t'hi luoha. Musi
 zwo fhela, t'hi kona t'ha tangana, Ngoma k'hu-
 lu ya iswa ^{shihamboni} t'ha yo, yo hwa
 nga vhandalamo.

Mananga a tangana, muthu a vana zwi zwi khulu
 buae lo tangana thungo, z'otho, v'kakalaha vha t'hi
 di- k'ha na v'hdana vha t'hi vunda. zwa
 ralo la v'ha ya la k'okela u swika vhusiku. Bele
 na t'hi t'he na Ntumi yawe vha si v'honako u v'ho
 tuwa hani k'horoni, vha sohoni "nele nele" hu
 si v'he u o zwi v'honako, vha ya dziffamori.

T'hi kona t'hone t'ho fhela vhusiku nge ha
 t'ha mukole a ita swi swi khulu kubu line
 muthu a nga si kone u v'hona t'hi t'he.

Vhusiku hi na muthu khulu ye ya t'ha na
 mulambo wa Nghelole nga vhusiku v'hat'hi.
 Vhathu vha takala na nga la mat'hele t'hi-
 kona t'ha di lila naho muthu yo t'ha yo na
 v'he musu t'hi t'he muswa a t'hi lidya Ngoma,
 muthu ya t'ha v'hat'hi v'ha t'hi na v'husiku.

Isihona itoho teha lila nivedzi; ^othe u sin
 ka duoha la thevula le teha ~~khona~~ ^{khona}
 ngalo u lila. Nga maduoha khosi vha a
 tahi di da nga matobelo a dzulu le klu-
 lunoni yase ya vha ngei d'lutambweni.

~~Isihona~~ la vha ~~le~~ ^{le} godzthe, nga-
 uxi kale mishango yovhai va any u vha
 tione na vhana vha vha kololo vha tahi fu-
 na na vha tahi di vha uri khosi i va g a
 nga Mwali, a si muthu; jenero wo va i
 muthu a vhangwa a juo ngo thusa reje
 tigo a ya Mwali ya vhai tahi tou fu e
 u k'botha mula-ya. ~~Am~~ vha hu sa
 di vha muthu uri mukololo wa mula-ya
 vha u fu i. Na hore nangwe mukololo a
 i to dzulu vha a tahi tou tiwa nga l'oma-
 l'la di mukulu, joocha zii sa an'ivi
 na u zii vha na mat' a i i kundwa
 vha i vhangwa a tou zii vha, vha a
 t'li tou mbo di vha vha nga k'la.
 Jwithe igwo zwo itelwa uri vhatu
 vha u i to mu i vha nga vhaloi.
 Isihulululu hova hu tahi vha.

maanda a Ngoma luvuande na kuvali,
 nga uri tohifhe ndi ene we a vha a
 tshai ita yotho zwa u sh. vhe-ya vhathe
 a tshi faniswa nga vhatukwane na vho-
 ne vhomakhadzi; ywi tshi othisa u ita
 ywira khosi a ywi itisa, o'vudwa nga
 tshifhe na vhatuku vha vhathe vhothe.

Nga duwa la u dheniswa vukhosi,
 vwi musi khotai khotai murene mubulu na
 nakhadzi na tshifhe, vha tshi ^{nganga} tshifhe
 wa vho kololo a ne a vha take oya vira shu-
 lwa khosi ya vho thelo. zwa mndu kha-
 lu he vha hu sokou vha u amba le
 nga wa vha mutala uro u sh. tshifhe.

Musi duwa lo avika, hu dheniswa
 murwe wa vhomakhadzi nduni ^{mutumbu wa} khosi yo
 d, a ho a fe vheva hore. Onoyou hona
 mndu nga ngomu uria si vhoiwe. Musi vha
 kololo vha tshi vhudzwa u ri vha de u linga
 u vula mndu kha lu. ^{vha vha tshi} vula ndi ene
 avha a tshi dhenisa vukhosi. Vhothe
 vho vha vha tshi linga u vula, fherij
 ula o tivaho ndi ene we a vha a tshi

Vulelwa nga ula a re ngo nduni.
 Vhane vha vhenge a ndi musa oha sa
 vulelwi volhi fi tohi hoviwa nga maandhi
 uri bu do ffi a oha fu i nga Mwali.

Nande Pfa no iyo ye ha vha vha tahi bhisana
 k has o ndi yone ya Ngoma lungu at, hune
 mutumbu wa khosi yo hamahe wa vha
 hone uri u ohonwe nga a no do t hena vhu-
 hosi, a honou longwa u vhusa vhatlu vhatlu.

Zi thu zithe zwa wonowo muchu no
 zwa oha i tshi ffi zwi bo ha Mwali mu-
 djimu wa vhatlu a ophisaho nga ma ambi.

Khosi o ozhena vuhosini o vha a tshi
 ofiwa nga vhothe nge a vha muthu a ambu
 na Mwali, nahone ndi ene a funirako nga vha
 djimu vhothe, ndi ene we vha a tahi a na ho.

Zwimo uyo Bele - la Mumbo o vha muthu
 wa muvhuso wawhudi; nahone vhatlu
 vhothe vho mu funa nah'o o vha a tahi
 a iwa nge a vha na ifa Ngoma ya bulayo.

Muthu wa thoma u hamba a ure
 o vha Ishishonga nge a mu nyadza, ngam
 zwa di anza u valo ovali ula a u dula.

uri ndi ene o u neaho tlithu e ua nyalu
 mudi u tshi cho di- huda getelo. Tshisko-
 nza o rhona a oa tsha vho tswa zwa lu, ngei
 tswanda, zwenywo a linga u nez khosi mu-
 lino wa u mu vhlaha, fho tji izwi zwa vhoala
 y tse wo a mbo di fondeba, a ya thinga
 ya vhu vo duwa, a ya a fhatu tsho hidiuku
 kuni na mulambo wa Ntshelile. Henefho a
 fhatu mudi qubulu wa vho ntale. o; ndi
 ho henefho a fhatu hore, khosi Bele a
 tshi rhona zwenywo zwa u hula ka vho khosi lu
 Tshishonga, a tuma vhatu u yo luwa na
 vhatu vha ^{we} Tshishonga fho tji zwi sa thuse,
 nge Tshishonga a vho e na zwi nwe zwi-
 tshingalo - nanga ifa ye a di fho nge Mwali
 zwi la Ngoma y tshuwa nge vhatshatshindi.
 Vhatu vha Bele vho kumbwa na hoto vha
 vho bor na Ngoma - lunguntse vha i lida
 lu fho tji, vha kunda. Ndi hore nge
 la matshelo Bele a tshito tva nge tsha tshu-
 hidiuku, na vhadinda vha we vhanghi sa.
 Ihe duwa mudi ya vha tswaku nge
 ha vha ho tangena zwi hulu zwo tse.

Ngoma - lungunde ya tou bouma lwa u ofisa,
 fhetji Vhaadalamo vha si itwe tshithu nge.
 Ishushonga a ta hi ba le nanga yawe e' fhe
 "Fhete, fhete, fhete!" Shongo la vhuja
 la tou d'jinguja, na mulilo mulilo wa
 vuvu hawhani ya isi ne, we wa vha
 u songo fujwa nge muthu, wonowu
 fhetji vha the vhanghi. Thavha yotse
 na muthu u zwa tou fhisia lwa u
 o tsha nama ya pfamama. Idi hore
 hu tshi vuvu zwisima yvine na musi
 ywa pfi ywa Tshipese. Muthu wa tshishonga
 wa mbo di mitwa nge wonowu mulilo.
 Mithu ayo mavhili a huchana nge ma-
 anda, fhetji wea vha vha vuvu ye-
 neso a vha ene tshu la - bele la Mambro.
 Vhathu vho locha lo fhetji afho vha vha vhanghi
 Ishushonga o kunda nge a vha rivane wa
 la Makhazi, a tshaho zintungulo ya "wali".
 Fhetji afho ndi zvine na musi vha
 ilia hu tshi yiwa nge mavhosi a Venda -
 mavhosi mahulu fhetji. Ho fhela miwah
 ni, li vho phambane, na Dzata hu

Shandalamo.
 Dimbanjika muduhulu wa ~~h~~
 Ononyo a newa Ngona-lungunde na
 Nanga ya Mwali ya madambi. jwino
 Dimbanjika a vhudya nga Tshishonga
 uri a luvhise ma kosi thea re tani na
 Shang ~~lothe~~ - thea uve vhangona vhe
 vha vha vha tiki cho vhangwa nge ka vha
 hu vi tbee na kosi nga Nzata.

Ndima ya 8

Dimbanjika a vha muthu wa u pfa jwino
 Tshishonga a jwi amba nga misi; a ita jwithe
 jwino Tshishonga a funa jwithe tshi itwa, tshi-
 shonga a vhuva shang lothe a si kosi; a
 tshi tou shuma nga kosi a tshi vhudya
 u ita jwino a ~~fun~~. Dimbanjika a funwa
 nga vhatu vhangwi nge a vha a tshi
 pfa na vha vhandalamo. Ndi ene we
 a shimbila na shang lothe a tshi
 a ta a tshi luvhisa vhatu nga Ng-
 ma-lungunde na Nanga ya Danga
 ya a newa nga vshishonga. Shang lothe
 la mu pfa nga ma-da, puvhuwo
 wawe wa vha mudulu shangoni la

Venda; a luhisa Vhengenona vhothe-vhothe.
 Na madambi awe e a vha a tshi a
 ita o vha e makulu. Ngachuya Ishi-
 shonga o no dzema, a vha ene a ita ho
 lufino luawe, a tshi vhotou di-fhusa.

Isifhe wawe wa v. ngu yehela ya Ha
 Gole-la-denga-la Muvuli a vha mutshu
 a ophiwaho na ene nge a pfi ndi mutshu
 wa Muvuli a re na mada li man, hi.

Khosi Simbanyika a luhena nge maanda
 sa duma; we khotei awe ~~na~~ na mmeve cha
 si di kwe nga a tshikho. Vhainwe cha tou ri
 ndi ^{nivana} ~~khosi~~ wa Muvuli vhatuma nge
 a vha na madembe makulu-hulu.

Mudi wa dyata wa lulu nge maanda,
 wo tou tsha muestji t' u surika di-
 thavho i dya ha Mandiwa na na tshis ~~na~~
 ulu u surika nga kwine na shikane.

Na vha kelanga vha seli ha vhembe vha
 kulekule thungo ya Dethula na vha the
 vha Vhubwaducha na Magwheba buha
 Simbanyika, na ene Isivhula we vha
 o' shikula Hananwa a kucha-vho.

thovhani
 Thovhani ya Ishiendeleu u ise Sevhula.
 Gole ene we a vha e tabifho, a newa la
 thungo ya tabipembe u ri a vhe wa u thivha ma-
 muina arali a nga da u lwa na vha kololo,
 na u thivhela mimuya ya madi adge i lwa.
 khipembe, i dina ho nga maanda vha tlu i.
 Muanda wawe ha vha jahitomboni.

Muanda wa Munzbedzi ha vha Vvha te
 la vha ho dula thungo, a; fhedzi hu si kha
 2. erubi a thungona nga uri vha zwa da zwi tabifho.
 Munwe ~~huta~~ ^{thilanda} wa a vha a tahi fu
 a Magoro, a newa la Nibwenda, u ri a tike
 sho go na Gole - Mphaphuli, vha vhe
 vha tahi vha vha kololo. A
~~hambuta ho ngo newa shango, e. l. adzula~~
 kanyani na Thohoyandou na vha iwe vha t-olo.
Ndima ya 9.

Vhandalano vha longa Thohoyandou nge a
 vha muduhulu wawho, na hone khotiawe
 a vha a tahi u funa nge a vha wa upfa.
 Muci vhubosi vhu tahi dzheniswa, ngo-
 ma-lungende ya litwa vhusiku ha
 le-elo divha. la la vha li tahi do vha la

K44/5

u longwa vhuboma. Thaledzi vhayo vha tbe
 thandalamo vha Ha-Tshikonga. Ndi vhone
 vha fari vha zitungulo, wa Mwali makhulu
 wa Thasenzi vhothe; ndi yone Ngoma khulu.

Vhethu vha kuvhanganywa vhothe, na
 thakololo vha da vhothe ^{da} ^{da}, hu sativhwi
 uri khosi u do vha vuyi ngaw munangio
 vha e Makhatzi; muhulu o dzeaho nga
 vha dalamo, ndi musi wo koto vha mu-
 khwa uri makhatzi muhulu o dzeaho na-
 tshikonga fhetzi, u a ye zitungol niywo.

Thakololo vha kuvhanganywa lutambulweni lu-
 kulu lwa tsvini na tsvamo khulu, hu dzeaho
 zitungulo - Ngoma na nanga da Mwali.

Vha vhitjwa nga mutshiki uri vha vule
~~vha~~ vha vha; vha u thoma nga muho-
 mo ni wavho Mungchedzi na vha tshikonga
 vha ~~vha~~ vha Mandiwana vhothe
 a vha vha kundwa u tekiva nguwa.

zimo ndi hone vha tshidi vha thohoya-
 ndou, nguwa ya in badi tenda a tshidi
 vula da savhuyi a di ralea. Musi
 a no dzeaho ngomu, a lwa na

tshitudwana tsha muomwa, a ri a tshik
 amba na vha komana vhave u e'
 "Ilani, hu pfi udi ^{mahumba} a vha tshik'lo."
 Vhone nga u simpuwa na u ofha u she-
 lelwa mulimo vha hena, nge tsha vhone
 thoro dywo dyo todwa mushonga mutwura,

Vho hena ene a d'fia a la o takalan
 a sa londina, u, swiphala hawo ga u' e'.

U dovha a tshena tshamoni, a bva o
 huala phaphana ya halwa, a da a ri:
 "Imwani, hu pfi udi madi a vha kololo."
 Vho hena nge tsha ho d'wa
 mudi' o mutwuka tsha phaphana, vho
 hena ene a mbo nwa vha la halwa.

Ngoma-tungunda ya tita, vhatshu vha
 fukuleleza, tshikona tsha sambuwa u.
 ri tshi latze shango, fhedzi; vha la vha-
 na vha kuhwene vha humela mahaya
 avho ohó nala. Vha si londe zwe vha
 vudwa uri vha lube Thohoyandou.

Muniwe na muniwe a livha heyani
 hawe o nala, na kole a simpuwa nga zwe
 vhendalamo vha ita na Makhadzi.

Vheneho vha komena vha Shohoyandou
vha kana u luvha mutukana, vha di-
vhuva, vha vha na vhatshu vhanghi nga
muthihi; Cole a vha na Magoro thungo,
vhone vha tshi luvhona ~~le~~ heneengei
li seli ha duvutshu na isavha.

Tshihha-a a luvhisa vha lembethu
vha Ha-Mutete na vha ~~le~~ Mahakane.

Munzheri enea vha na shang litulu
li fhiroho la vhaive, na manana a
vha na nge a vha a tshi luvhisa na
isvhihula na vha Ha-Raphulu.

Dzata hu sa vhe na mapungo, vhatshu
vha dula nga daka la vha ~~le~~ ^{tshi di vhuva}.

~~nga~~ ^{Maiphiso} wa Shohoyandou wo vha mubulu
kha yotho, ngea vha na yertungulo, na
Niwali a vha enea ambaho na e a tshi
fhiswa nga vha utalamo na vhanwe.

Jwa ralo jwa fhedza na kole manzhi
hu sina zwiptina ho, na ndale i sa
fari vha Dzata, i tshi fara vha komanani
vhanwe fhedzi ngeni enea a tshi di-phina.
Zwino tshinwe tshifhinga Tshu Magore

Na Tsolo vha khanganya vha komana vha
 Thohoyandou uri vha ye u longa vhuhozi
 none hofanela ho, vha ra nba na zivira
 zwi kulu zwa mabwe mashango. Mubhe-
 di, Isihhasa, na mabwe mahosi na ^{zidira} ~~maba~~
 zwa thangona, vha ya vha yodia Dyata.

Vha ra thu swika Thohoyandou a mbo di
 lo bva mudiri na vhatu vha we, a liha
 le sevhula hura na naurai ku sa ditse.

O tuwa na 'kholomo na thundu d'othedzawe.

Kavhura a huma ndilani a tahi ti ^u yodyha
 thoga yawe ya hangwa, hidiya tahi huma
 a si taha vhone d'ine go d'avo, a pfa Mwalali
 tli ri a, Makonde u dzula hore.

Vhala vha tahi swika ^{mupfala} vha wana
 mudi wo oma na Ngoma na ziritungulo zwo tuwa
~~zho~~ vha ^{linga} u tevhela fhedji vha huma
 nge vha pfa d'umbru le la tli li na Makhalo.

Ndi aneo, vha kale vho vha vha tahi
 khila nga nyofho dya u opha vha tji mu
 na ziritungulo. Nazimo khosi ya sa vha na
 ziritungulo ka a i buliseri zwa vhusi.

Namusu tshedra toho da, vhatu vho bonjolowa
 fhedji vhu tahi nge ho anda nge Ngoma langwele
 a ya sevhala si chuse.

Erd. 5.20